

Vanhusasiavaltuutetun kertomus valtioneuvostolle 2022

Vanhusasiavaltuutettu
Äldreombudsmannen

**Vanhusasiavaltuutetun
kertomus valtioneuvostolle
2022**

Vanhusasiavaltuutettu
Äldreombudsmannen

Vanhusasiavaltuutetun kertomus valtioneuvostolle 2022

Vanhusasiavaltuutetun julkaisuja 2023/1

Ulkoasu: Kaskas / Jenni Viitanen

Taitto: Kaskas / Annika Roitto

Kuvat: Kaskas / Vilja Pursiainen, Vanhusasiavaltuutettu

Painopaikka: Helsinki, 2023

ISBN 978-952-65219-0-9 (pehmeäkantinen)

ISBN 978-952-65219-1-6 (PDF)

Esipuhe

Vanhusasiavaltuutetun toiminta käynnistyi Suomessa vuoden 2022 alussa. Tämä raportti piirtää ensimmäisen vuoden aikana syntyntä kokonaiskuvaa iäkkäiden aseman ja oikeuksien toteutumisen kannalta keskeisistä havainnoista ja vanhusasiavaltuutetun ehdotuksista miten havaittuja ongelmia voitaisiin ratkaista.

Riippumattoman ja itsenäisen vanhusasiavaltuutetun toiminta on otettu hyvin vastaan. Valtuutettu on kuullut suurta joukkoa mitä erilaisemmissa tilanteissa olevia iäkkäitä ihmisiä ja heitä edustavia järjestöjä sekä kuntien vanhusneuvostoja. Myös viranomaiset ja tutkijat, joiden toiminta on keskeistä iäkkäiden aseman ja oikeuksien kannalta, ovat olleet aloitteellisia ja yhteistyöhaluisia vanhusasiavaltuutetun kanssa. Samoin päättäjät ovat kuulleet vanhusasiavaltuutetun havaintoja ja ehdotuksia ja käyneet niistä keskustelua. Media on avannut tilaa vanhusasiavaltuutetulle kertoa iäkkäiden asemaan ja oikeuksiin liittyvistä asioista.

Vanhusasiavaltuutetun tehtävänä on edistää ikääntyneiden asemaa ja oikeuksien toteutu-

mista. Tehtävä on laaja ja sen vuoksi on syytä tehdä rajoituksia. Vanhusasiavaltuutettu keskittyy tuomaan esiin erityisesti tavanomaista vaikeammissa tilanteissa olevien ikääntyneiden ihmisten näkökulmaa.

Suomessa on lukuisia järjestöjä ja muita tahoja, jotka eri tavoin vievät eteenpäin iäkkäiden asioita. Vanhusasiavaltuutetun keskeinen tehtävä on edistää näiden tahojen yhteistyötä ja sovittaa oma toimintansa osaksi muiden tekemää työtä. Sen vuoksi tässä ensimmäisen vuoden raportissa on kuvattu eri toimijoiden kanssa aloitettua tiedonvaihtoa ja muuta yhteistyötä.

Korkeaan ikään ehtinyt arkkiatri Risto Pelkonen kuvaa kokemustaan näin ”Korkea ikä on näköalapaikka. Sieltä voi nähdä kauas mitä on ollut, mitä on, ja aavistella tulevaa – ihmetellä ja hämmästellä ymmärtävin silmin. Mitä kauemmin on elänyt, sitä enemmän on kokenut ja nähnyt. Ajan myötä viisaudeksi sanottua hiljaista tietoa on karttunut elämästä ja kuolemasta, ihmisistä ja itsestä.” ([Risto Pelkonen koko teksti luettavissa Ikäopiston verkkosivustolla.](#))

"Riippumattoman ja itsenäisen vanhusasiavaltuutetun toiminta on otettu hyvin vastaan"

Samaa ajatusta etsittiin, kun suunniteltiin vanhusasiavaltuutetun visuaaliseen ilmettä, joka näkyy tässä raportissa. Sen keskeinen elementti on täysikasvuinen mänty. Siihen päädyttiin sen kuvaaman pitkän elämän, latvuksesta avautuvan avaran näkymän sekä ikivihreiden neulasten vuoksi.

Raportissa on esillä myös vanhusasiavaltuutetun tilaaman valokuvasarjan kuvia. Kiitos valokuvaukseen osallistuneille itä-helsinkiläisille hienosta panoksesta!

Vanhusasiavaltuutettu on saanut tukea strategiseen suunnitteluun seniorivaikuttajien ryhmältä, johon mukaan lähtivät Markku Lehto, Auni-Marja Vilavaara, Ristenrauna Magga,

Jaakko Tuomi, Vappu Taipale, Tuulikki Petäjäniemi ja Kari Itkonen.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston panos vanhusasiavaltuutetun toimiston hallinnon ja viestinnän toteutuksessa on olennaisesti auttanut toiminnan käynnistämässä ja tunnettuuden kasvattamisessa.

Lämmin kiitos kaikille, jotka olette edistäneet vanhusasiavaltuutetun toiminnan käynnistymistä.

Helsingissä 22.2.2023

Päivi Topo

vanhusasiavaltuutettu

Sisältö

1	Vanhusasiavaltuutetun keskeiset havainnot ja ehdotukset ikäsyryjinnän purkamiseen sekä sosiaalisesti kestävä poliitiikan toteuttamiseen ikääntyvässä Suomessa	11
1.1.	HYTE-ratkaisuehdotus: iäkkäiden hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen lisää toimintakykyisiä elinvuosia ja varmistaa sote-palveluiden riittävyyttä lähivuosina	12
1.2.	DIGI-ratkaisuehdotukset: iäkkäiden mahdollisuuksia toimia digitalisoituneessa yhteiskunnassa on välttämätöntä edistää – samalla voidaan tehostaa palveluita	14
1.3.	SOTE-ratkaisuehdotukset: ympärivuorokautista hoivaa, kotihoitoa ja iäkkäiden kuntoutuspalveluja tarvitaan lisää, samalla parannetaan koko väestön mahdollisuuksia saada terveyspalveluita	15
1.4.	Ratkaisuehdotus ikäsyryjinnän vähentämiseksi: kehitetään ikävaikutusten arviointia säädösvalmisteluun ja päätöksentekoon sekä vahvistetaan vanhusneuvostojen asemaa	18
2	Vanhusasiavaltuutetun lakisäätöiset tehtävät	21
3	Vanhusasiavaltuutetun toiminta käynnistyi painopisteiden valinnalla, mediaesiintymisillä ja toimiston avaamisella	22
3.1.	Toimiston avaaminen ja resurssit	22
3.2.	Toiminnan sisällölliset painotukset	25
3.3.	Vanhusasiavaltuutetun toiminta käynnistyi suurten muutosten keskellä, jotka heijastuvat iäkkäiden asemaan	27
3.4.	Vanhusasiavaltuutetun strategia ja toimintasuunnitelma valmistuvat	28
4	Vanhusasiavaltuutettu muodosti kokonaiskuvaa ikääntyneiden asemasta ja oikeuksien tilanteesta sekä keskeisistä oikeuksien toteutumiseen vaikuttavista toimijoista	33
4.1.	Yhteistyön edistäminen ikääntyneiden asioita käsittelevien sekä ikääntyneitä edustavien tahojen välillä	36
4.2.	Vanhusasiavaltuutetun keskeiset havainnot ja päätelmät	40
5	Kansalaisten yhteydenotot vanhusasiavaltuutettuun	43
6	Vanhusasiavaltuutettu seurasi lainsäädäntöä ja yhteiskunnallista päätöksentekoa, arvioi niiden vaikutuksia ikääntyneisiin sekä antoi lausuntoja ja kannanottoja	47

6.1.	Lainsäädännön ja yhteiskunnallisen päätöksenteon seuraaminen sekä ikääntyneiden asema	47
6.2.	Vanhusasiavaltuutetun antamat lausunnot ja kannanotot	50
6.2.1.	Lausuntoja ja asiantuntijakuulemisia eduskunnan valiokunnissa	50
6.2.2.	Lausuntoja säädösluonnoksista	51
6.2.3.	Lausuntoja ohjelmista, suunnitelmista sekä periaatepäätöksistä	52
6.2.4.	Muita lausuntoja ja kannanottoja	53
7	Vanhusasiavaltuutetun aloitteet	57
7.1.	Vanhusasiavaltuutetun aloite digitaalisen syrjäytymisen ehkäisemiseksi	57
7.1.1.	Vanhusasiavaltuutetun kolme ratkaisuehdotusta ja niiden perustelut	60
7.2.	Aloite: Päättäjien on turvattava rahoitus vanhuspalveluihin	64
8	Vanhusasiavaltuutettu välitti ikääntyneitä koskevaa tietoa ja osallistui yhteiskunnalliseen keskusteluun	67
8.1.	Viestintä on ollut vilkasta alusta asti	68
8.2.	Tapahtumat, tilaisuudet, yhteiskunnallinen keskustelu	69
9	Iäkkäiden aseman ja oikeuksien edistäminen on entistä tärkeämpää perusoikeuksien toteutumisen ja koko yhteiskunnan kannalta	73
9.1.	Iäkkäiden voimavaroisuuden merkitys on mittava yhteiskunnan toiminnalle	74
9.2.	Jokainen vuorollaan tarvitsee hoitoa ja hoivaa – oikeus siihen on turvattava ajoissa ja paremmin	75
9.3.	Ikäsyryjintä syrjii kaikkia ja heikentää yhteiskuntaa – sen vähentämisen keinot käyttöön	76
	Lähteet	78
Liite 1	Iäkkäiden oikeuksia ja asemaa valvovien, edistävien ja tutkivien tahojen, iäkkäitä edustavien tahojen sekä iäkkäiden parissa työskentelevien tapaamiset	83
Liite 2	Vanhusasiavaltuutetun vuonna 2022 antamat lausunnot ja kannanotot	85
Liite 3	Vanhusasiavaltuutetun mediaesiintymiset vuonna 2022	88
Liite 4	Vanhusasiavaltuutetun blogit, tiedotteet, julkaisut sekä tunnustus-palkinto	92

1 Vanhusasiavaltuutetun keskeiset havainnot ja ehdotukset ikäsyrrinnän purkamiseen sekä sosiaalisesti kestävän politiikan toteuttamiseen ikääntyvässä Suomessa

Vanhusasiavaltuutetun tehtävä perustettiin osana Marinin hallitusohjelmaa 2019–2023. Vanhusasiavaltuutetun toiminta käynnistyi tammikuussa 2022. Tämä on raportti vanhusasiavaltuutetun ensimmäisestä toimintavuodesta ja sen aikana tehdyistä havainnoista sekä ehdotuksista, joilla voitaisiin ratkaista iäkkäiden asemassa ja oikeuksien toteutumisessa olevia keskeisiä ongelmia.

Vanhusasiavaltuutetun toimintaa on toivotu Suomeen jo muutaman vuosikymmenen ajan ja sitä on vienyt eteenpäin moni järjestö, tutkija ja vaikuttaja. Tarve riippumattomalle ja itsenäiselle viranomaiselle, jonka tehtävä on edistää iäkkäiden asemaa ja oikeuksia on ollut ilmeinen. Vanhusasiavaltuutetun ensimmäisen vuoden toiminta on herättänytkin paljon mielenkiintoa, ja kansalaisyhteydenottoja valtuutettuun oli vuoden aikana lähes 300 iäkkäiltä, heidän läheisiltään tai iäkkäiden parissa toimivilta tahoilta. Yhteistyöta- paamisia iäkkäiden asemaa ja oikeuksia edistävien, valvovien tai tutkivien tahojen sekä iäkkäiden kansalaisten kanssa on ollut noin 150. Valmisteltuja puheenvuoroja erilaisissa

tilaisuuksissa on ollut 90 ja mediaesiintymisiä (tv, radio ja lehdet) noin 70.

Suomessa oli vuonna 2022 noin 1 302 000 yli 65-vuotiaista, yli 75-vuotiaita oli noin 606 900, yli 85-vuotiaita noin 162 000 ja yli 95-vuotiaita noin 12 000. Kaikki nämä ikäryhmät kasvavat ainakin vuoteen 2030 asti. (Tilastokeskus 2022a.)

Vanhusasiavaltuutetun päähuomio

ensimmäisen vuoden kokemusten ja tutkimustiedon pohjalta on se, että valtaosa iäkkäistä voi hyvin. He ovat aktiivisesti mukana yhteiskunnassa ja tukevat merkittäväillä panoksilla muiden hyvinvointia ja yhteiskunnan toimivuutta. Toinen yhtä tärkeä havainto on se, että liian pienet tulot, esteelliset asuinympäristöt, vaikeudet saada tarvitsemiaan sote-palveluita ja yhä useammin myös muita välttämättömiä palveluja haittaavat satojen tuhansien iäkkäiden elämää.

Ongelmat ovat usein kasautuneet jo aiemman elämäntavan varrella tai sitten ne kasautuvat toimintakyvyn nopeasti romahtaessa tai elämäntilanteen yllättäen muuttuessa. Iäkkäiden aseman ja oikeuksien toteutuminen liittyy myös erilaisten vähemmistöjen asemaan yhteiskunnassa, sillä iäkkäistä moni kuuluu kieli-, kulttuuri-, seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin tai heillä on päivittäistä elämää haittaava vaikea vamma tai sairaus.

Vuoden aikana on täsmentynyt kuva iäkkäiden aseman ja oikeuksien sekä ikääntyvän Suomen keskeisistä ongelmakohdista. Ne voidaan tiivistää lyhenteisiin HYTE, SOTE ja DIGI eli hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, sosiaali- ja terveydenhuolto sekä digitalisaatio.

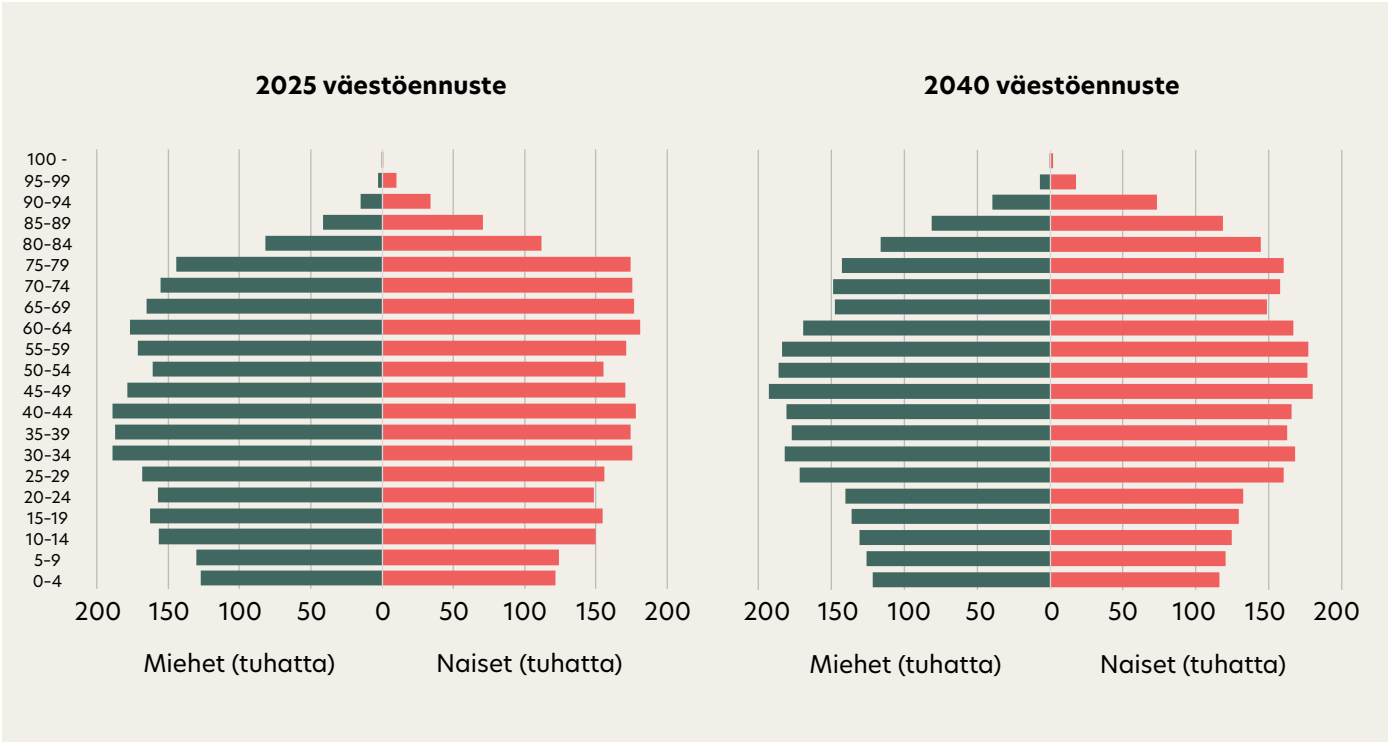
1.1. HYTE-ratkaisuehdotus: iäkkäiden hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen lisää toimintakykyisiä elinvuosia ja varmistaa sote-palveluiden riittävyyttä lähivuosina

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen eli HYTE:n avulla vähennetään iäkkäiden keskinäisiä terveyseroja sekä lisätään toimintakykyisiä ja terveitä elinvuosia. Pienituloisimmat iäkkäät ihmiset sairastavat selvästi muita enemmän ja heillä on myös enemmän toimintakyvyn ongelmia (esim. Rahkonen ym. 2022). Heidän mahdollisuutensa tehdä itsensä kannalta hyviä valintoja ovat selvästi muita kapeammat.

Kaikkiin näihin liittyy eriarvoisuutta eri ikäisten iäkkäiden välillä, mutta myös kunkin ikäryhmän sisällä. Esiin tulleiden ongelmakohtien taustalla on iäkkäiden ihmisten kuvaama kokemus siitä, että he eivät saa ääntään kuuluviin eikä heidän kokemuksiaan ja näkemyksiään oteta vakavasti.

HYTEen, SOTEen ja DIGIin investoiminen iäkkäiden aseman ja oikeuksien toteutumiseen liittyvien puutteiden korjaamiseksi, on myös taloudellisesti kannattavaa, kun ratkaisut tehdään tavoilla, jotka vähentävät iäkkäiden keskinäistä eriarvoisuutta. Investointien kannattavuus ja kannatettavuus on heikompi, jos tehdyillä ratkaisuilla lisätään eriarvoisuutta.

On erityisen kannattavaa ja vaikuttavaa toteuttaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimet siten, että pienituloisuus ei estä niihin osallistumista. Kotien lähellä ja maksuttomasti toteutetut liikuntapalvelut, elinikäisen oppimisen mahdollisuudet, elintapaohjaus sekä kulttuuri- ja muut sosiaaliset tapahtumat tavoittavat helpommin iäkkäiden kaikki sosio-ekonomiset ryhmät.

KUVIOT 1 JA 2. Väestöennusteet vuosille 2025 ja 2040. Lähde: Tilastokeskus.

Väestörakenteen jatkuvaan ja nopeaan muutokseen on varauduttava nyt. HYTE-toimet ja erityisesti muistisairauksien riskitekijöiden vähentäminen on keskeinen tiedossa oleva toimi, jolla voidaan sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla hillitä palvelutarpeen kasvua. Pelkästään muistisairautta sairastavien määrän ennustetaan kaksinkertaistuvan Euroopassa vuoteen 2050 mennessä (Ferri ym. 2005). Muistisairauksiin ei ole parantavaa hoitoa. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että ympärivuorokautista hoivaa tarvitsevien määrä saattaa jopa tuplaantua ja kotihoidon tarve kasvaa jyrkästi.

Nuorimmat ikäluokat ovat ennätyksellisen pieniä ja vanhimmat ennätyksellisen suuria. Tilastokeskuksen ennusteiden mukaan vuonna 2040 väestörakennetta kuvaa entisaikojen pyramidin sijaan pikemminkin muffinsi, jossa nuorimmat ja vanhimmat ikäluokat ovat erittäin paljon pienempiä kuin muut (kuvio 1 ja 2). Väestörakenne tulee vaikeuttamaan iäkkäiden palvelutarpeisiin vastaamista tulevien vuosikymmenten aikana, ja jo nyt iäkkäillä on huomattavia vaikeuksia saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita (Vaarama & Jylhä 2020). Työvoimapula on vaikea ja voi vaikeutua lähivuosina, vaikka erilaisia korjaustoimia etsitään ja tehdäänkin koko ajan (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023a & 2023b).

Vanhusasiavaltuutetun HYTE-ratkaisuehdotus:

Muistisairauksien riskien vähentämiseksi käynnistetään valtakunnallinen, alueellinen ja paikallinen ohjelma seuraavalla hallituskaudella ja se kohdentuu iäkkäisiin, joilla on muistisairauden riskitekijöitä. Ohjelma toimeenpannaan iäkkäiden ihmisten, kuntien, järjestöjen ja hyvinvointialueiden yhteistyönä. Ohjelmassa toteutetaan suomalaisen FINGER-tutkimuksen suosituksia liikunnasta, ravitsemuksesta, unesta, verenpaineen ja diabeteksen hoidosta sekä kognitiivisten eli muistitoimintojen harjoittamisesta ja yhdessäolon mahdollisuuksista (THL 2022). Toimeenpanossa hyödynnetään olemassa olevia iäkkäiden liikunnan lisäämisen ja ravitsemuksen kohentamisen vaikuttaviksi todettuja toimintamalleja, joiden toimivuudesta on kokemuksia tavanomaisissa palveluissa.

1.2. DIGI-ratkaisuehdotukset: iäkkäiden mahdollisuuksia toimia digitalisoituneessa yhteiskunnassa on välttämätöntä edistää – samalla voidaan tehostaa palveluita

Suuri osa kansalaisten yhteydenotoista vanhusasiavaltuutettuun on koskenut vaikeuksia toimia digitalisoituneessa yhteiskunnassa. Myös tutkimukset osoittavat, että iäkkäät eivät saa riittävästi apua digitaalisten laitteiden käytössä ja sähköisessä asioinnissa (Heponiemi ym. 2022a, Rasi & Taipale 2020). Samoin yhä vaikeammaksi on käynyt toimiminen ilman sähköisen tunnistautumisen välineitä ja digitalitoja. Suuria hankaluuksia on myös heillä, jotka toimivat iäkkäiden henkilöiden valtuuttamina hoitamassa heidän asioitaan digitaalisissa palveluissa.

Kokonaan ulkona digitaalisista palveluista on suuri joukko iäkkäitä (Rasi & Taipale 2020). Heistä osa joutuu mahdottomiin tilanteisiin yrittäessään hoitaa tavanomaisia ja välttämättömiä asioitaan. Nämä vaikeudet heijastuvat jopa henkilökortin hankintaan ja tätä kautta muun muassa mahdollisuuksiin äänessä vaaleissa. Tuoreet tutkimukset kertovat myös siitä, että digitaaliset yli 80-vuotiaat usein luopuvat digilaitteiden ja -palveluiden itsenäisestä käytöstä (Heponiemi ym. 2022a). (ks. tarkemmin luku 7.1.)

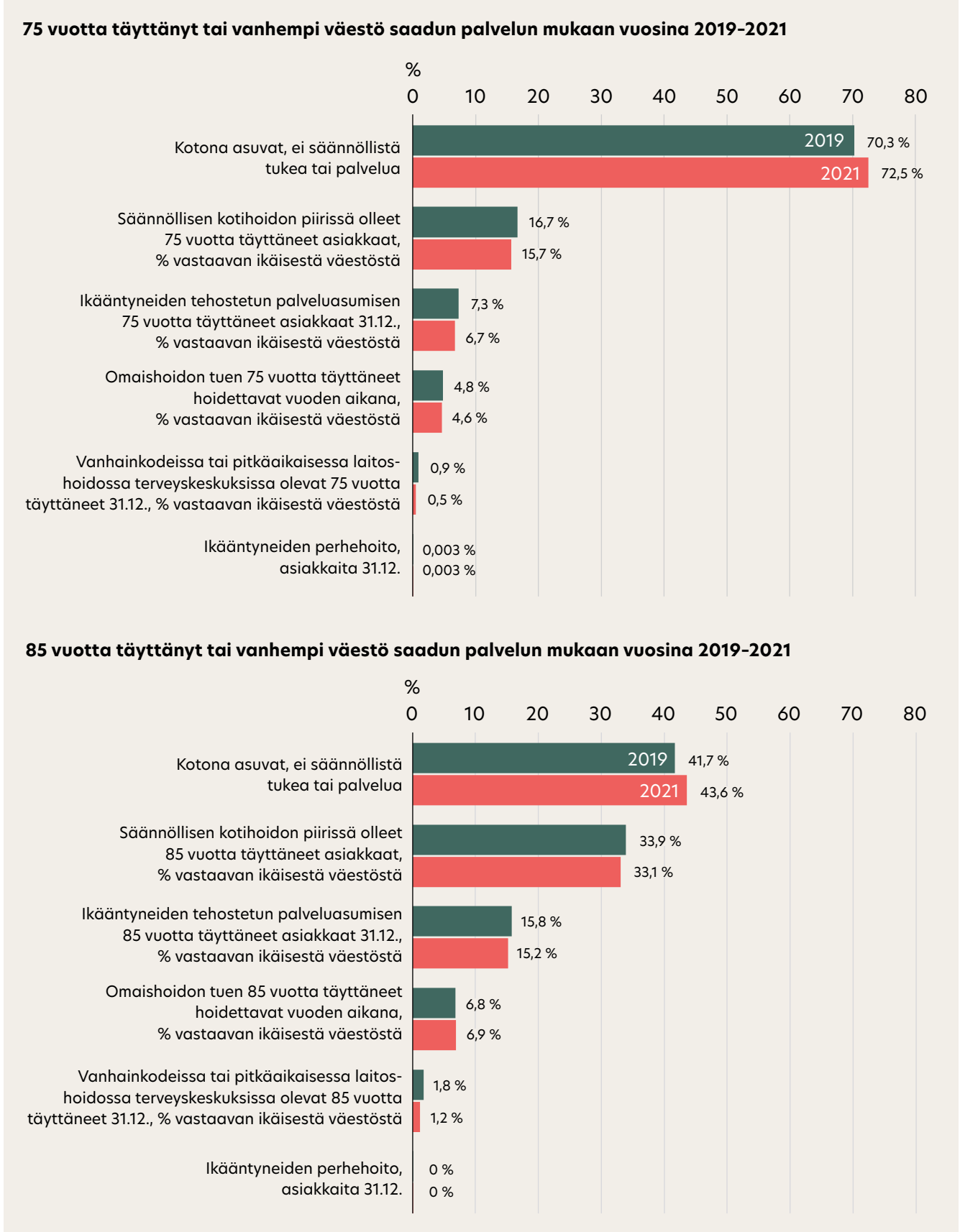
Vanhusasiavaltuutetun kolme DIGI-ratkaisuehdotusta:

- Säädetään laki kuntien velvollisuudesta koordinoida digitukea alueellaan. Näin voidaan varmistaa, että tarjolla on riittävästi tukea digitaalisten laitteiden ja palveluiden käyttöön kaikissa kunnissa. Tarvitsemme osaavaa ja maksutonta digitukea, jonka ikääntyneet ihmiset löytävät ja pääsevät sen piiriin helposti. Muutos lisää yhdenvertaisuutta ja tukee digitalisaation eteenpäin viemistä.
- Digipalveluja käyttämättömille luodaan kansallisesti keskitetty asiointikanava. Sen avulla turvataan itsenäinen asiointi, vaikuttamismahdollisuudet ja osallistuminen myös niille, jotka eivät käytä sähköisiä palveluita. Asiointikanava on samalla osa kansallista kriisitilanteisiin varautumista. Muutos lisää yhdenvertaisuutta sekä tukee digitalisaation edistämistä ja kansallista varautumista kriisitilanteisiin.
- Sähköistä asiointia selkeytetään lainsäädännön avulla toisen puolesta asiointissa ja tuetussa asiointissa. Selkeyttämisen avulla toisaalta helpotetaan ja toisaalta turvataan ikääntyneiden asemaa puolesta asiointin ja tuetun asiointin tilanteissa. Muutos lisää yhdenvertaisuutta ja yhteiskunnan toimivuutta.

1.3. SOTE-ratkaisuehdotukset: ympärivuorokautista hoivaa, kotihoitoa ja iäkkäiden kuntoutuspalveluja tarvitaan lisää, samalla parannetaan koko väestön mahdollisuuksia saada terveyspalveluita

län myötä lisääntyy iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttö. Yli 75-vuotiaasta väestöstä 27,5 % sai iäkkäiden palveluita vuonna 2021 kun taas yli 85-vuotiaista 56,4 % sai iäkkäiden palveluita (Kuviot 3 ja 4) (THL

2023). Nämä luvut ovat olennaisia sekä terveyden ja hyvinvoinnin toimien suuntaamista mietittäessä, että aivan erityisesti suunniteltaessa taloutta ja sote-palveluiden kokonaisuutta.

KUVIOT 3 JA 4. 75-vuotta täyttänyt väestö (N=576 055) ja 85-vuotta täyttänyt väestö (N=157 633) saadun palvelun mukaan vuonna 2019 ja 2021. Lähde: THL

THL:n tietojen mukaan iäkkäillä on vaikeuksia saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita. Kynnys kuntoutukseen, kotihoitoon ja ympärivuorokautiseen hoitoon on noussut liian korkeaksi ja odotusajat ovat usein yli lakisääteisen kolmen kuukauden. Myös omaishoidon tukipalveluita on ollut vaikea saada. (THL 2022a, THL 2023, myös Vaarama & Jylhä 2020.)

Kaikkein iäkkäimpien määrän kasvaessa lisääntyvät myös vanhushpalveluiden sekä kuntoutuksen tarpeet lähivuosina voimakkaasti. Kuntoutus auttaa iäkkäitä ylläpitämään ja kohentamaan toimintakykyä ja parantamaan mahdollisuuksia elää itsenäistä elämää (Jansson ym. 2022).

Pula vanhushpalveluista ja kuntoutuksesta aiheuttaa kohtuuttomia tilanteita ja suoranaista kärsimystä erityisesti kaikkein iäkkäimmille kansalaisille. Tilanteen vaikeutuminen on heijastunut koko terveydenhuoltojärjestelmän toimivuuteen ja vanhushasiavaltuutetulle tulleiden yhteydenottojen mukaan saanut työikäisiä jäämään pois ansiotyöstä hoitamaan läheisiään.

Vanhushasiavaltuutetun ehdotus
tilanteen korjaamiseksi on lisätä iäkkäiden palveluiden resursseja vastaamaan iäkkäiden määrän ja palvelutarpeiden kasvua seuraavien 20 vuoden aikana.

Hoivan tutkimuksen huippuyksikön mukaan lisäresurssin tarve ympärivuorokautiseen palveluasumiseen sekä kotihoitoon on n. 1,8 miljardia (Kröger 2022). Summaan sisältyvät tarvittavat lisäykset koulutukseen ja henkilöstömitoituksen toteuttamiseen sekä hoivapaikkojen määrän ja kotihoidon määrän kasvattaminen vastaamaan iäkkäiden tarpeita samoin kuin tarvittava esimiestuki.

Nämä lisäykset rahoitukseen tuovat ratkaisuja hälyttävään ylikuormitukseen sairaaloiden päivystyksissä sekä perus- ja erikoissairaanhoidon sairaalaosastoilla. Lisäykset iäkkäiden palveluihin voivat tuoda säästöä sosiaali- ja terveydenhuollon kokonaiskustannuksiin.

Sosiaali- ja terveysalan työvoimapulaan on ehdotettu monia hyviä ratkaisuja, kuten koulutuspaikkojen ja ulkomaisen työvoiman lisääminen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023a). Alalle hakeutuu aiempaa vähemmän opiskelijoita. Koulutuksen aikaisilla käytännön harjoittelujaksojen kokemuksilla on suuri merkitys opiskelijoille ja heidän uravalinnoilleen (Sallinen 2022).

Vanhushasiavaltuutettu ehdottaa
yksittäisenä sote-alan vetovoimaa lisäävänä ratkaisuna sitä, että alan opiskelijoille maksetaan rahallinen korvaus työstä, jota he tekevät työharjoittelussa. Tämä muutos osoittaisi arvostusta sote-alaa kohtaan.

1.4. Ratkaisuehdotus ikäsyrynnän vähentämiseksi: kehitetään ikävaikutusten arviointia säädösvalmisteluun ja päätöksentekoon sekä vahvistetaan vanhusneuvostojen asemaa

Ikäsyryntä on hyvin yleinen syrynnän muoto (Bratt ym. 2017). WHO:n mukaan joka toisella henkilöllä maailmassa on ageistisia eli ikäsyryjiä näkemyksiä vanhempia ihmisiä kohtaan (WHO 2023). Ikäsyryntä on syvällä kulttuuris- ja toimintatavoissa. Ikäsyrynnän kokemus ja ikäsyryjivät käytännöt ovat näkyneet valtaosassa yhteydenotoista vanhusasiavaltuutettuun. Samoin vanhusasiavaltuutetun arviomien lakiuudistusten, periaatepäätösten ja erilaisten valtakunnallisten ohjeiden valmistelusta ovat iäkkäiden ja erityisesti kaikkein iäkkäimpien tilannetta koskevat tiedot jääneet toisinaan kokonaan tai lähes kokonaan pois. Sen seurauksena on mahdoton arvioida esitysten vaikutusta heihin. Ikävaikutusten tuominen osaksi säädösvalmistelua kor-

jaisi tätä tilannetta. Vanhusasiavaltuutettu on kiinnittänyt tähän huomiota antamissaan lausunnoissaan sekä kuulemisissa eduskunnan eri valiokunnissa (lausunnot yht. 39, kuulemiset yht. 6, [lue lisää valtuutetun antamista lausunnoista ja kuulemisista Vanhusasiavaltuutetun verkkosivustolta](#)).

Ikääntyneiden osuus Suomen väestöstä on ennätyksellisen suuri, ja se kasvaa lähivuosikymmenien ajan. On sekä iäkkäiden kansalaisten yhdenvertaisen aseman että koko yhteiskunnan toimivuuden kannalta välttämätöntä varmistaa, että iäkkäimpien näkökulma otetaan huomioon säädösten valmistelussa ja päätöksenteossa samaan tapaan kuin nyt tehdään lapsivaikutusten arvioinnissa.

Vanhusasiavaltuutettu ehdottaa, että säädetään velvoite ikävaikutusten arviointiin osaksi säädösvalmistelua ja osaksi poliittista päätöksentekoa ja tarjotaan toimeenpanon tueksi koulutusta ja kootaan säädösvalmistelijoille sitä tukeva materiaali. Vanhusasiavaltuutettu tulee omassa toiminnassaan viemään ikävaikutusten arviointia eteenpäin ja käynnistää siihen liittyen yhteistyötä iäkkäiden asemaa edistävien tahojen kanssa.

Vanhusneuvostot on perustettu Suomeen vahvistamaan ikääntyneiden kansalaisten asemaa ja oikeuksia kunnallisessa päätöksenteossa ja uusilla hyvinvointialueilla. Vanhusasiavaltuutetun päähuomio vanhusneuvostojen ja niiden jäsenten kanssa käytyjen keskustelun sekä heiltä kootun tiedon perusteella on se, että vanhusneuvostojen on monessa kunnassa ollut vaikea saada ajoissa tietoa valmisteltavista asioista ja lautakuntien kokouksiin heille ei ole läheskään aina myönnetty oikeutta osallistua (Ihmisoikeuskeskus 2021). Vanhusneuvostojen paikallinen asiantuntemus on resurssi päätöksenteolle. Vanhusneuvostojen kokoonpano vaihtelee paljon ja osassa kuntia neuvostoissa ei ole iäkkäitä jäseniä.

Vanhusneuvostoja koskevaa lainsäädäntöä on syytä tarkistaa ja tarkentaa siten, että vanhusneuvostoissa on iäkkäitä jäseniä ja neuvostoilla on aito mahdollisuus toimia ja vaikuttaa kuntien ja hyvinvointialueiden päätöksentekoon.

2 Vanhusasiavaltuutetun lakisääteiset tehtävät

Vanhusasiavaltuutetun tehtävä asettuu uudeksi osaksi iäkkäiden asemaa ja oikeuksia edistävien tahojen kokonaisuutta.

Vanhusasiavaltuutetun tehtävänä on edistää ikääntyneiden oikeuksien toteutumista. Tätä tehtävää toteutetaan ensisijaisesti ennakollisen vaikuttamisen keinoin. Keskeistä tehtävässä on osallistua aktiivisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun ja tuoda esiin ikääntyneiden näkökulmaa sekä kehitysehdotuksia.

Tehtävässä on tärkeää huomioida laajasti erilaiset ikääntyneiden asemaan ja oikeuksien toteutumiseen vaikuttavat tekijät. Van-

husasiavaltuutetun on tärkeää huomioida työssään ikääntyneiden vaihtelevat tilanteet, joihin voivat vaikuttaa muun muassa terveydentila ja toimintakyky, toimeentulon taso, asuinpaikka, kieli, alkuperä tai seksuaalinen suuntautuminen.

Valtuutettu ei suorita laillisuusvalvontaa eikä yksittäistapauksellista valvontaa. Valtuutettu ei siten käsittele yksittäisten henkilöiden kanteluita.

Vanhusasiavaltuutetun tehtävät ikääntyneiden aseman sekä heidän oikeuksiensa toteutumisen edistäjänä on määritelty laissa vanhusasiavaltuutetusta (753/2021).

Vanhusasiavaltuutetun lakisääteiset tehtävät:

1. seurata ja arvioida ikääntyneiden asemaa ja oikeuksien toteutumista;
2. seurata lainsäädäntöä ja yhteiskunnallista päätöksentekoa sekä arvioida niiden vaikutuksia ikääntyneisiin;
3. tehdä aloitteita, antaa lausuntoja sekä osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun;
4. laatia ja teettää selvityksiä sekä julkaista raportteja;
5. edistää tiedotusta ja välittää ikääntyneitä koskevaa tietoa;
6. edistää yhteistyötä ikääntyneiden asioita käsittelevien sekä ikääntyneitä edustavien toimijoiden välillä.

3 Vanhusasiavaltuutetun toiminta käynnistyi painopisteiden valinnalla, mediaesiintymisillä ja toimiston avaamisella

3.1. Toimiston avaaminen ja resurssit

Laki vanhusasiavaltuutetusta (753/2021) annettiin 13.8.2021 ja se tuli voimaan 19.8.2021. Vanhusasiavaltuutettu toimii itsenäisenä ja riippumattomana viranomaisena. Vanhusasiavaltuutetun toimisto on yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston yhteydessä Helsingissä. Vanhusasiavaltuutetun tehtävää perusteltiin väestön ikääntymisellä ja iäkkäiden asemassa olevilla puutteilla. Valtion budjetista myönnettiin vuoden 2022 toiminnalle 500 000 euron määräraha.

Vanhusasiavaltuutetun valtakunnallinen viranomaistoiminta käynnistyi 15.1.2022, kun vanhusasiavaltuutetun määräaikaisessa viiden vuoden virassa aloitti valtiotieteen tohtori, dosentti Päivi Topo. Hänellä on aikaisempaa kokemusta ikääntymisen tutkimuksesta, iäkkäiden hyvinvoinnin ja terveyden edistä-

mistyöstä ja sen johtamisesta, järjestötoiminnasta, vaikuttamistyöstä sekä valtionhallinnasta.

Huhtikuussa toimistossa aloittivat erityisasiantuntijoiden viroissa Päivi Ahosola, jolla on ikääntyneiden sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista laaja asiantuntemus sekä Marjut Vuorela, jolla on ikääntyneitä ihmisiä koskevaa laajaa juridista asiantuntemusta. Vuoden lopulla aloitettiin kahden määräaikaisen asiantuntijan rekrytointi.

Toimintaa käynnistämässä on ollut myös yhdenvertaisuusvaltuutetun hallinto- ja viestintätiimi sekä korkeakouluharjoittelija Daniela Holmberg. Yhdenvertaisuus- ja vanhusasiavaltuutetut ovat sopineet määrärahojensa puitteissa järjestelystä, jossa yhdenvertai-

KUVA 1. Vanhusasiavaltuutetun toimistossa työskentelevät henkilöt eturivissä vasemmalla Saidi Backman, eturivissä toinen oikealta Päivi Topo ja eturivissä oikealla Päivi Ahosola sekä takarivissä vasemmalla Mia Niemi ja oikealla Marjut Vuorela. Hallinnon ja viestinnän toteuttaa yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, joita kuvassa edustavat eturivissä toisena vasemmalta Paula Hannus sekä takarivissä keskellä Maria Swanljung.

suusvaltuutetun toimisto toteuttaa vanhusasiavaltuutetulle hallinnon ja tiedotuksen palvelut. Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistoon on tätä varten perustettu vuonna 2022 tiedottajan ja johdon assistentin virat, joiden työpanoksesta osa osoitettiin vanhusasiavaltuutetulle. Asiakirjojen arkistointia valmisteltiin odottamaan Hilda-järjestelmän käyttöönottoa vuonna 2023.

Vanhusasiavaltuutettu laati ja hyväksyi toiminnalleen työjärjestyksen. Sen mukaisesti valtuutetun toimiston puhelimeen voi soittaa

virka-aikaan, olla yhteydessä vanhusasia@oikeus.fi -sähköpostiin tai ottaa yhteyttä postin välityksellä. Yhteydenottoihin vastataan "viestinne on vastaanotettu" -viestillä ja lisäksi lähetetään kirjallinen vastaus heille, joiden viesti sitä edellyttää. Kansalaisyhteydenottoihin vastaaminen samoin kuin lausunnot ja kannanotot valmistellaan yhdessä ja toiminnasta vastaa valtuutettu. Yhteydenotot kirjataan seurantataulukkoon.

Vuoden alussa ja lopussa käytiin tulosneuvottelu oikeusministeriön kanssa.

KUVA 2. Seniorivaikuttajien ryhmään kuuluivat vuonna 2022 eturivissä vasemmalta Vappu Taipale, Jaakko Tuomi, Ristenrauna Magga, ylärivissä vasemmalta Auni-Marja Vilavaara, Kari Itkonen, Markku Lehto, Tuulikki Petäjäniemi. Kuvassa keskellä vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo.

Vanhusasiavaltuutetun toiminnan strategiseksi tueksi perustettiin seniorivaikuttajien ryhmä. Seniorivaikuttajien ryhmään kutsuttiin urallaan ansioituneita vaikuttajia, jotka toimivat tahoillaan edelleen edistäen ikääntyneiden asemaa ja oikeuksia. Seniorivaikuttajien asiantuntemus ja kokemus vaikuttamistyöstä tukee olennaisesti vanhusasiavaltuutetun tehtävää ikääntyneiden aseman ja oikeuksien seurannassa ja arvioinnissa. Ryhmän kanssa on arvioitu vanhusasiavaltuutetun strategiaa, toiminnan painopisteitä, hallitusohjelman suosituksia ja vaikuttavuuden kannalta keskeisiä toimintatapoja.

Tiedotusvälineiden kiinnostus uutta viranomaista kohtaan oli poikkeuksellisen suurta vanhusasiavaltuutetun valinnan julkistamisesta lähtien. Lehdistötiedote toiminnan käynnistymisestä julkaistiin lukuisissa printtimedioissa ja asiasta tiedotettiin useissa radio-ohjelmissa ja tv:n uutis- ja ajankoh- taisohjelmissa. Televisio-, radio- ja lehtihaastatteluja oli valtuutetulla erityisen paljon tammi-maaliskuussa sekä lokakuussa, yhteensä vuoden aikana noin 70. Vanhusasiavaltuutetun viestintä on kuvattu tarkemmin luvussa 8.

3.2. Toiminnan sisällölliset painotukset

Vanhusasiavaltuutettu määritteli viiden vuoden kaudelleen neljä painopistettä, joihin iäkkäiden aseman ja oikeuksien edistäminen erityisesti kiinnittyy vuosina 2022-2026. Niitä korostettiin mediaesiintymisissä ja käytetyissä puheenvuoroissa.

Painopisteiden valinta perustuu olemassa olevaan iäkkäiden kokemuksiin ja tilannetta kartoittavaan tutkimustietoon, iäkkäiden palveluista koottuun tutkimustietoon, valvontaviranomaisten raportteihin sekä kokemustietoon kehittäjiltä ja iäkkäiden omilta järjestöiltä. Niistä on myös keskusteltu vuoden aikana kymmenissä tilaisuuksissa, joissa on ollut mukana erilaisissa tilanteissa olevia iäkkäitä ja joita ovat järjestäneet kunnat, vanhusneuvostot tai järjestöt eri puolilla Suomea.

Painopisteet auttavat priorisoimaan ja suunnittelemaan vanhusasiavaltuutetun rajallisten resurssien käyttöä. Painopisteiden ohella seurattiin ja arvioitiin myös muita iäkkäiden asemaan ja oikeuksiin liittyviä teemoja kuten toimeentuloon, asumiseen, asiointiin, oikeusturvaan ja vaikuttamismahdollisuuksiin liittyviä kysymyksiä.

Ikääntyneen väestön moninaisuus liittyy suureen ikähaarukkaan eli vasta vanhuuseläkeiän saavuttaneista henkilöistä yli 100-vuotiaisiin sekä lukuisiin muihin tekijöihin kuten tuloihin, asuinoloihin, terveyteen ja toimintakykyyn. Vanhusasiavaltuutetun työn kannal-

ta olennaista on hahmottaa koko ikääntynyt väestöä koskevat tehtävät sekä iäkkäiden oikeuksien ja aseman kannalta tavanomaisista vaikeammassa asemassa olevien ryhmien oikeuksien ja aseman kohentamiseksi tehtävä työ.

Muita vaikeammassa asemassa olevia iäkkäitä on muun muassa ympärivuorokautisen hoidon sekä kotihoidon asiakkaissa, riittämättömien palveluiden varassa olevissa, iäkkäissä omaishoidettavissa ja omaishoitajissa, vaikeavammaisissa henkilöissä ja vaikeasti sairaisissa iäkkäissä henkilöissä sekä kaikkein pienituloisimissa, vähemmistöihin kuuluvissa henkilöissä, erityisen syrjäisten seutujen iäkkäissä asukkaissa sekä heissä, jotka ovat vail- la digitaitoja tai joilla ei ole omaisia tai muita läheisiä.

Vanhusasiavaltuutettu kiinnittää erityistä huomiota tavanomaisista vaikeammassa tilanteessa olevien iäkkäiden aseman ja oikeuksien toteutumiseen yhteiskunnallista päätöksentekoa arvioidessaan.

Vanhusasiavaltuutetun toiminnan painopisteet vuosina 2022–2026 ovat

- 1. Ikäsyrrjinnän kitkeminen** – ikävaikutusten arviointi käyttöön poliittiseen päätöksentekoon
- 2. Iäkkäiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen huomiota ja panostuksia**, jotta saadaan terveyserot pienemmiksi ja toimintakykyisiä vuosia iäkkäille lisää: valtion, hyvinvointialueiden, kuntien eri sektoreiden ja järjestöjen yhteistyötä tarvitaan lisää.
- 3. Sosiaali- ja terveystalveluiden saatavuus vastaamaan paremmin tarpeita:** kotona asumiseen ja hoivaan lisäpanostuksia
- 4. Reilumpi digiyhteiskunta:** oikeus oppia elämän loppuun asti sekä yhdenvertainen kohtelu digittömille.

3.3. Vanhusasiavaltuutetun toiminta käynnistyi suurten muutosten keskellä, jotka heijastuvat iäkkäiden asemaan

Vanhusasiavaltuutetun tehtävä käynnistyi keskellä koronapandemiaa ja sote-uudistusta sekä Venäjän hyökkäystä Ukrainaan ja Suomen Nato-hakemuksen valmistelua. Pitkään tiedetty luontokato ja ilmaston lämpeneminen todettiin aikaisempaa vaikeammiksi globaaleiksi ongelmiksi.

Suomessa huomiota ja resursseja suunnattiin enemmän kansallisen turvallisuuden vahvistamiseen sekä Suomen rooliin Euroopan Unionin jäsenenä Venäjän vastaisissa toimissa. Sodan vaikutukset heijastuivat Suomeen muun muassa elinkustannusten nousuna, joka vaikeutti monen iäkkään taloudellista tilannetta.

Iäkkäiden osuus väestöstä on ennätyksellisen suuri, ja myös alueelliset vaihtelut siinä ovat suuria (Koskinen ym. 2022). Iäkkäiden keskinäinen eriarvoisuus on suurta ja ero kaikkein pienituloisimman viidenneksen ja muiden välillä ei ole pienentynyt (Parikka ym. 2021, myös Forma & Kuivalainen 2020). Iäkkäiden hyvinvointi, terveys ja toimintakyky on pitkään parantunut (Munukka ym. 2021, Koivunen ym. 2021). Viimeaikaiset THL:n raportoidut tiedot kuitenkin kertovat, että koronapandemian seurauksena myönteinen kehitys on joko hidastunut, pysähtynyt tai tilanne on muuttunut aikaisempaa huonommaksi (Sainio ym.

2020, Sainio ym. 2018). Noin 10 prosentilla 55–85-vuotiaista eläkeläisistä on vaikeampia toimeentulo-ongelmia (Palomäki ym. 2021). Keskimääräinen elinikä oli noussut pitkään ja iäkkäiden määrä on kasvanut. Tämä kehitys jatkuu tulevina vuosikymmeninä. (Koskinen ym. 2022.) Koska lapsia on syntynyt ennätyksellisen vähän viimeisten vuosikymmenten aikana, on yli 70-vuotiaiden osuus väestöstä kasvanut suuremmaksi kuin koskaan ennen (Kestilä & Karvonen 2022).

Iäkkäiden hyvinvoinnilla ja sitä tukevilla päätöksillä on yhä suurempi yhteiskunnallinen merkitys. Valtiontaloutta ja sen kehittymistä on viime vuosikymmenen aikana tarkasteltu yhä enemmän huoltosuhteen käsitteen kautta, joka määrittelee huollettaviksi kaikki yli 65-vuotiaat. Tällaisessa tarkastelussa jää huomiotta yli 65-vuotiaiden merkittävä panos työelämässä, läheisten hoidossa ja auttamisessa, yhteiskunnallisessa osallistumisessa sekä veronmaksajina ja läheistensä rahallisiin tukijoina. Heidän panostensa rahallinen arvo on vaikea arvioida, mutta pelkästään iäkkäiden tekemän omaishoidon ja epävirallisen avun vuosittainen rahallinen arvo on Kellan mukaan yli miljardi euroa (Mikkola & Tillman 2017, Topo & Jyrkämä 2020).

Ikäsyryntä on useiden tutkimusten mukaan hyvin yleinen syrjinnän muoto (Bratt ym. 2017). Huoltosuhde -käsitteessä ei huomioida muita kuin palkkatyöhön perustuvia toimia, joilla yli 65-vuotiaat tukevat merkittäväällä tavalla yhteiskunnan toimintaa ja tuottavuutta. Huoltosuhde -käsitteen kategorinen käyttö on omiaan ylläpitämään ikäsyryvää ajattelua ja toimintaa. Ikäsyryntä on syvästi ajateltu ja yhteiskunnan käytänteisiin kutoutunut.

Vanhusasiavaltuutetun yksi painopiste on tuoda esiin sitä, miten ikäsyryntä ilmenee päätöksenteossa. Vanhusasiavaltuutettu välittää iäkkäitä koskevia tietoja päätöksentekijöille ja etsii rakenteellisia ratkaisuja ikäsyrynnän vähentämiseksi päätöksenteossa.

3.4. Vanhusasiavaltuutetun strategia ja toimintasuunnitelma valmistuvat

Vanhusasiavaltuutetun tehtävä kattaa kaikkia elämänalueita koskevat kysymykset, jotka ovat merkityksellisiä iäkkäiden aseman ja oikeuksien toteutumisen kannalta. Erityisesti korostuvat niiden iäkkäiden asema ja oikeudet, jotka eivät itse pysty omia oikeuksiaan edistämään. Päätöksenteon seuraaminen ja

siihen vaikuttaminen on toiminnan ydin ja siihen liittyvät eri toimintamuodot, joiden avulla iäkkäiden kannalta reilun päätöksenteon toteutumiseen pyritään.

Vanhusasiavaltuutetun strategia valmistui vuoden aikana ja se valmistui syyskuussa.

Vanhusasiavaltuutetun missio, visio ja perustehtävä:

Missio

Edistämme ikääntyneen väestön ja erityisesti iäkkäiden haavoittuviin ryhmiin kuuluvien oikeuksia ja asemaa kaikissa tehtävissämme. Seuraamme ja arvioimme ikääntyneiden oikeuksien toteutumista päätöksenteossa ja lainvalmistelussa. Vanhusasiavaltuutettu on asiantunteva, luotettava ja tunnettu viranomaisen sekä yhteiskunnallinen keskustelija ja perusoikeuksien edistäjä.

Visio

Ikääntyneiden yhdenvertainen asema muihin ikäryhmiin nähden sekä ikääntyneiden keskinäinen yhdenvertaisuus toteutuu Suomessa.

Perustehtävä

Edistämme aloitteellisesti ja asiantuntevasti iäkkäiden yhdenvertaisen aseman ja oikeuksien toteutumista ensisijaisesti ennakollisen vaikuttamisen keinoin.

Vanhusasiavaltuutetun viisivuotiskauden (2022-2026) päämäärät ja kahden ensimmäisen toimintavuoden tavoitteet ovat:

1. PÄÄMÄÄRÄ 2022-2026: Ikäsyrrintä on vähentynyt.

Tavoite 2022-2023: Tieto ja keskustelu ikäsyrrinnän ilmenemismuodoista ja ikäsyrrinnän vähentämisen keinoista on lisääntynyt. Ikävaikutusten arviointiin on rakennettu menetelmä.

Vaikutus: Parempi tietoisuus ikäsyrrinnästä ja sen vähentämisen keinoista päätöksenteossa, lainsäädännössä ja mediassa. Säädösvalmistelussa toutetaan ikävaikutusten arviointia.

2. PÄÄMÄÄRÄ 2022-2026: Iäkkäiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimia on enemmän kuin ennen koronapandemiaa.

Tavoite 2022-2023: Tietoisuus on lisääntynyt iäkkäiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tärkeydestä ja keinoista. Samoin tieto on lisääntynyt siitä, että eri iäkkäiden ryhmät tarvitsevat yhdenvertaiset mahdollisuudet yläpitää ja kohentaa hyvinvointiaan ja terveyttään.

Vaikutus: Kunnissa ja hyvinvointialueilla iäkkäiden hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen toteutuu sote-uudistuksen ja kuntien toiminnan osana. Järjestöjen, kuntien ja hyvinvointialueiden hyviä HYTE toimintatapoja tunnetaan paremmin.

3. PÄÄMÄÄRÄ 2022-2026: SOTE-palvelujen saatavuus, oikea-aikaisuus ja laatu vastaavat paremmin iäkkäiden tarpeisiin kuin ennen koronapandemiaa.

Tavoite 2022-2023: Hyvinvointialueiden ja valtakunnallisten päättäjien tieto on lisääntynyt siitä, miten tärkeää on, että iäkkäät saavat tarvitsemansa palvelut oikeaan aikaan sekä siitä, millaisia seurauksia on palveluiden riittämättömyydestä kaikkein haavoittuvimmissa tilanteissa olevien ryhmien kannalta.

Vaikutus: Päättäjien tietoisuus on lisääntynyt tarvittavista lisäresursseista ja hyvin toimivista palveluista. Iäkkäiden palvelujen saatavuus ei heikkene hyvinvointialueiden ensimmäisinä toimintavuosina.

4. PÄÄMÄÄRÄ 2022-2026: Reilumpi digiyhteiskunta iäkkäille digiä käyttäville ja käyttämättömille.

Tavoite 2022-2023: Yleiskuva iäkkäiden digitilanteesta on valmistunut ja ratkaisuvaihtoehtoja on kuvattu ja välitetty valtakunnallisille päätöksentekijöille.

Vaikutus: Päättäjät tuntevat paremmin digiyhdenvertaisuuden lisäämiseen liittyviä keinoja myös digipalveluita käyttämättömien kannalta. Digiyhdenvertaisuus huomioidaan paremmin säädösvalmistelussa ja yhteiskunnassa.

4 Vanhusasiavaltuutettu muodosti kokonaiskuvaa ikääntyneiden asemasta ja oikeuksien tilanteesta sekä keskeisistä oikeuksien toteutumiseen vaikuttavista toimijoista

Lainsäädännössä on määritelty vanhusasiavaltuutetun tehtäväksi seurata ja arvioida ikääntyneiden asemaa ja oikeuksien toteutumista ja edistää eri tahojen yhteistyötä iäkkäiden aseman vahvistamiseksi ja oikeuksien toteutumiseksi. Ensimmäisen toimintavuoden päätavoite on ollut saada kokonaiskuva iäkkäiden asemasta ja oikeuksista sekä tahoista, jotka edistävät niitä tai joiden toiminnalla on olennainen merkitys ikääntyneiden oikeuksien toteutumiselle. Näiden eri tahojen kanssa käytiin keskusteluja ja sovittiin yhteistyöstä. Tapaamisissa on tarkentunut käsitys siitä, millaiseen kokonaisuuteen vanhusasiavaltuutetun tehtävä asettuu ja mikä siinä on erityistä tai muiden toimijoiden tehtävistä ja mandaatista poikkeavaa (ks. Liite 1).

Vanhusasiavaltuutettu asettuu uudeksi osaksi iäkkäiden asemaa ja oikeuksia edistävien tahojen kokonaisuutta. Se voidaan jakaa perus- ja ihmisoikeuksia edistäviin viranomaisiin, erilaisiin järjestöihin, iäkkäiden oikeuksien toteutumista valvoviin viranomaisiin ja muihin valtion, kunnan ja hyvinvointialueen palve-

luksessa työskenteleviin viranomaisiin sekä tiedontuottajiin kuten tilastoviranomaiset ja tutkijayhteisöt. Iäkkäiden asemaa ja oikeuksien toteutumista edistävät lakisääteiset vanhusneuvostot kunnissa ja hyvinvointialueilla.

Vanhusasiavaltuutetun tehtävässä olennaista on ajantasainen tieto siitä, miten ikääntyneiden oikeudet tosiasiallisesti toteutuvat. Eri-laisissa tilanteissa olevien iäkkäiden lukuisat tapaamiset ovat kasvattaneet vanhusasiavaltuutetun ymmärrystä iäkkäiden oikeuksiin ja asemaan liittyvistä yleisistä ongelmakohdista ja niiden suuresta vaihtelusta maan eri osissa, eri koulutus- ja tuloryhmissä sekä monen muun asian suhteen. Erityisen arvokkaita ovat olleet tilaisuudet, joissa on ollut samaan aikaan paikalla iäkkäitä eri puolelta Suomea.

Vanhusasiavaltuutettu on pitänyt puheenvuoroja lukuisissa iäkkäille suunnatuissa tilaisuuksissa, joissa on myös keskusteltu osallistujille tärkeistä asioista. Tilaisuuksien järjestäjiä ovat olleet pääosin järjestöt ja vanhusneuvostot. Tilaisuuksissa on tuotu erityisen paljon

esiin digitalisaation aiheuttamaa syrjäytymistä, kun opastusta ei ole riittävästi digilaitteiden käyttöön tai vaikeuksista, kun yrittää hoitaa asioitaan ilman digitaalisia laitteita ja sähköisiä tunnuksia. Syyt toimia ilman digitaalisia laitteita ja palveluita ovat moninaiset eivätkä ne kaikki tule poistumaan tulevaisuudessa. Tutkimustulokset osoittavat, että 80 ikävuoden jälkeen moni luopuu digitaalisten palveluiden käytöstä, vaikka digitaidot olisivat olleet hyvät (Heponiemi 2022a). Toinen keskeinen kysymys on ollut ikääntyneiden ihmisten vaikeudet saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluita.

Iäkkäät ihmiset ja heidän läheisensä ovat ottaneet paljon yhteyttä vanhusasiavaltuutettuun (yhteydenottoja 300) ja tuoneet usein esiin mitä erilaisimpia iäkkäiden asemaan ja oikeuksiin liittyviä asioita ja ongelmakohtia. Yhteydenottojen perusteella on välittynyt kuva erityisen haavoittuvassa asemassa olevien iäkkäiden asemasta sekä oikeuksien toteutumisesta ja toteutumattomuudesta. (ks. tarkemmin luku 5).

Erityisen keskeistä on ollut tietojen vaihto Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen kanslian, Ihmisoikeuskeskuksen, Ihmisoikeusvaltuuskunnan ja Yhdenvertaisuusvaltuutetun kanssa. Näissä tapaamisissa on hahmotettu Suomessa ja kansainvälisesti tehty pitkäjänteinen ihmis- ja perusoikeustyö ja se miten iäkkäiden ihmisten oikeuksien toteutuminen on eri tahojen työssä esillä.

Iäkkäiden parissa toimivien ammattilaisten tapaamisissa korostui pula kotihoidon ja ym-

päri vuorokautisen hoidon, gerontologisen sosiaalityön sekä kuntoutuksen ja psykologien palveluista. Yhteiskunnan digitalisoituminen on lisännyt sosiaalityön ammattilaisten työtä ja asiakkaiden taloudellista ahdinkoa, kun asiakkaat eivät ole pystyneet hoitamaan asioitaan muuttuneessa ympäristössä. Esillä oli myös tarve saada geriatrinen ja gerontologinen osaaminen osaksi eri palveluja. Eri ammattiryhmät toivat esiin sitä, että työnjakoa iäkkäiden palveluissa olisi syytä kehittää.

Kuntaliiton vanhustyönjohtajien verkoston tapaamisissa esillä oli tiukka budjettitilanne vuonna 2023 sekä hyvinvointialueiden käynnistyminen. Kuntien muuttuvaan tilanteeseen sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden siirtymiseen hyvinvointialueiden vastuulle vanhusasiavaltuutettu perehtyi kuntien luottamushenkilöiden ja johtavien viranhaltijoiden tapaamisissa.

Vanhusneuvostot ovat kutsuneet vanhusasiavaltuutettua tilaisuuksiinsa ja kokouksiinsa ja neuvostojen jäseniä on tavattu eläkeläisjärjestöjen luottamushenkilöiden tapaamisissa sekä valtakunnallisessa vanhusneuvostopäivässä. Keskeisiä kysymyksiä ovat olleet hyvinvointialueiden budjettien riittävyys ja uudistuksen läpivienti siten, että kaikki alueen asukkaat tietävät miten sote-palvelut toimivat. Kuntien osalta esillä on ollut iäkkäiden asema ja oikeudet liittyen maankäyttöön, kuntiin jäviin palveluihin, hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimiin sekä yhteistyöhön hyvinvointialueiden kanssa. Vanhusneuvostojen jäsenet ovat kertoneet neuvostojen vähäisistä vaikuttamismahdollisuuksista

ja niiden vaihtelusta kuntien välillä. Pohjoismaisen hyvinvointikeskuksen järjestämässä tapahtumassa saatiin tietoa vanhusneuvostojen ja Norjan eldreombudetin toimintamahdollisuuksista ja -tavoista eri Pohjoismaissa.

Vanhusasiavaltuutettu on seurannut ja arvioinut poikkisektorista kansallista ikäohjelmaa (koordinointi STM) erityisesti siitä näkökulmasta, miten tavanomaista vaikeammassa tilanteessa olevien iäkkäiden asemaa ja oikeuksien toteutumista edistetään siinä. Ikäohjelman toimeenpanon seuraaminen avaa näkymää eri hallinnonalojen tavoitteisiin ja käytännön toimiin ikääntyvässä Suomessa. Ikäohjelma on ollut käynnissä hallituskauden ajan ja periaatepäätöstä sen jatkosta valmisteltiin. Vanhusasiavaltuutetun lausunnoissa ikäohjelmasta periaatepäätöksestä ehdotettiin ohjelman konkretisointia seuraavan hallituskauden aikana ja sen kohdentamista iäkkäiden hyvinvointi- ja terveyserojen pienentämiseen.

Digitalisaation edistämisestä ja iäkkäiden yhdenvertaisen aseman ja oikeuksien turvaamisesta tässä kehityksessä on vaihdettu tietoa Valtiovarainministeriön, Digi- ja väestötietoviraston, Kuntaliiton ja THL:n kanssa. Muissa ministeriöiden tapaamisissa oli aiheina ilmastomuutokseen varautuminen ja katuja kunnossapitoon liittyvä lainsäädäntö. Iäkkäiden kuluttajien erityiskysymyksistä, kuten puhelin- ja kotimyynnistä on vaihdettu tietoa kuluttaja-asiamiehen kanssa. Kokonaiskuva sosiaali- ja terveyspalveluiden toimivuuden ongelmakohdista on tarkentunut valvontaviranomaisten kanssa käydyissä keskustelu-

sa, joissa vanhusasiavaltuutettu on välittänyt heille tietoa kansalaisten yhteydenottojen aiheista.

Kansanedustajia on tavattu Eduskunnan valiokuntakuulemisissa, tilaisuuksissa eri puolilla Suomea, Eduskunnan IKÄ-verkoston ja Eduskunnan kuluttajaverkoston tilaisuuksissa sekä vanhusasiavaltuutetun järjestämässä tilaisuudessa, joka keskittyi digitalisaatioon ja iäkkäiden asemaan ja oikeuksiin. Kansanedustajien sekä sosiaali- ja terveysministerin tapaamisissa on tullut esiin kansanedustajien tarve saada ennakoivaa tietoa iäkkäiden asemasta ja oikeuksien toteutumisesta päätöksenteon tueksi sekä vaikutusarvioita erilaisten vaihtoehtojen punnintaan erityisesti hyvinvoinnin ja terveydenedistämistoimissa verrattuna korjaaviin toimiin.

YK:n ikääntyvien oikeuksien itsenäinen asiantuntija Claudia Mahler kertoi Suomesta tekemänsä maaraportin päähuomioita YK:n Ihmisoikeusneuvoston 51. kokouksessa Genevessä. Maaraportissa on keskitytty tavanomaista haavoittuvammassa tilanteessa olevien iäkkäiden ihmisoikeuksien toteutumiseen ja ihmisoikeuskeskus mahdollisti vanhusasiavaltuutetun osallistumisen kokoukseen seuraamaan jäsenmaiden kommentteja. Saman matkan yhteydessä Vanhusasiavaltuutettu tapasi WHO:n Director Maternal, Newborn, Child and Adolescent Health and Ageing Department Dr. Anshu Banerjeen ja Dr. Yuka Sumin ja tapaamisen aihe oli iäkkäiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ajankohdittaiset kansainväliset toimet sekä toimet Suomessa.

4.1. Yhteistyön edistäminen ikääntyneiden asioita käsittelevien sekä ikääntyneitä edustavien tahojen välillä

Vanhusasiavaltuutetun yhteistyö iäkkäiden asioita käsittelevien ja ikääntymistä edistävien tahojen kanssa alkoi toimintavuoden aikana. Olennaista tämän tehtävän toteuttamisessa on tuntee muut tahot ja niiden yhteistyömuodot ja niiden rakenteet ja sovittaa vanhusasiavaltuutetun toimet osaksi tätä kokonaisuutta. Seuraavassa on kuvattu millainen verkostojen ja yhteistyörakenteiden kokonaisuus on hahmottunut sekä arvioitu millaisia toimia vanhusasiavaltuutettu voisi uutena viranomaisena tehdä, jotta ne olisivat vaikuttavia ja resursseihin sovitettavissa.

Eduskunnassa toimivista verkostoista yhteistyötä on tehty kahden kanssa. Eduskunnan kuluttajaverkoston tilaisuudessa pidettiin puheenvuoro vanhusasiavaltuutetun ehdotuksista iäkkäiden yhdenvertaisuuden lisäämiseksi digitalisoituneessa yhteiskunnassa. Eduskunnan IKÄ-verkoston tilaisuudessa on esitelty vanhusasiavaltuutetun toimintaa ja sovittu alustavasti säännöllisestä yhteistyöstä seuraavalla eduskuntakaudella (sihteerinä Ikäinstituutti). Eduskunnan IKÄ-verkostoon kuuluu kansanedustajia, kansalaisjärjestöjä asiantuntijoita ja se on toiminut kahden eduskuntakauden ajan. Eduskunnan muiden verkostojen toimintaan tutustutaan vuonna 2023.

Iäkkäiden asemaa ja oikeuksia koskevan tilanteen hahmottamiseksi järjestettiin tapaamisia Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian kanssa ja samalla välitettiin heille vanhusasiavaltuutetulle tullutta tietoa iäkkäiden perusoikeuksien toteutumiseen liittyvistä ongelmista. Perus- ja ihmisoikeuskysymyksistä keskusteltiin, kun tavattiin Help Age International hallituksen jäsentä Vappu Taipaletta, Ihmisoikeuskeskusta ja osallistuttiin ihmisoikeusvaltuuskunnan kokouksiin sekä ikääntyneiden oikeuksien jaoston kokouksiin. Yhdenvertaisuusvaltuutetun kanssa on neuvoteltu iäkkäitä koskevista syrjintäteemoista. Lapsiasiavaltuutetun ja tasa-arvovaltuutetun tapaamiset ja yhteydenpito ovat auttaneet hahmottamaan hyviä ja vaikuttavia toimintatapoja itsenäiselle ja riippumattomalle viranomaiselle. Nämä yhteistyömuodot tulevat jatkumaan vuonna 2023.

Sosiaali- ja terveysministeriön kanssa on tehty asiantuntijayhteistyötä liittyen kuntoutuksen valtakunnallisen saatavuuden ohjeistukseen, muistisairautta sairastavien hoidon ja palvelun kokonaisuuteen, vanhustyön veto-voiman lisäämiseen (Työterveyslaitos, Hyvä veto), itsemääräämisoikeutta koskevan lainsäädännön valmisteluun sekä kansallisen ikäohjelman periaatepäätöksen valmisteluun. Kaikkiin näihin on liittynyt tiedonvaihtoa mo-

nien iäkkäitä edustavien järjestöjen, iäkkäiden parissa toimivien ammattilaisten sekä viranomaisten ja tutkijoiden kanssa. Yhteistyötä ikäohjelman toimeenpanoa edistävien tahojen kanssa jatketaan, mikäli ohjelma sisältyy tulevaan hallitusohjelmaan.

Vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo oli vuonna 2022 valtakunnallisen sosiaali- ja terveysalan eettisen neuvottelukunnan ETENEn (STM) jäsenen edustaen sosiaalipalveluiden asiakkaiden näkökulmaa. ETENE antoi lausuntoja, joiden valmistelussa vanhusasiavaltuutettu toi esiin iäkkäiden näkökulmia, ja sai olennaista tietoa palveluiden tilanteesta ja tulevaisuuden näkymistä. Vanhus- ja eläkeläisasioiden neuvottelukunnan (STM) tapaaminen oli valtuutetun toiminnan alkaessa. Yhteistyötapaamisia on syytä järjestää myös muiden STM:n neuvottelukuntien kanssa.

Olennaista on tunnistaa muiden ministeriöiden ja valtionhallinnon toimijoiden (esim. DVV, Kela, THL) keskeisimmät työryhmät, joiden työ linkittyy iäkkäiden asemaan ja oikeuksien toteutumiseen. Tämä kartoitus on alkanut ja sitä jatketaan.

Vanhusneuvostojen toimintaan perehdyttiin vuoden aikana kuntien neuvostojen tapaamisissa, osallistumalla puheenvuoroilla valtakunnalliseen vanhusneuvostopäivään sekä pohjoismaiseen vanhusneuvostotapaamiseen. Vanhusasiavaltuutettu sopi valtiovarainministeriön (VM) kanssa yhteistyöstä vuoden 2023 valtakunnallisen vanhusneuvos-

topäivän suunnittelussa, jossa ovat mukana myös Ikäinstituutti, Valli ry sekä Vanhustyön keskusliitto ry. Vanhusasiavaltuutettu päätti aloittaa alueelliset vanhusneuvostojen tapaamiset vuoden 2023 aikana. Ne toteutetaan etätapaamisina, jotta yhteydenpito vanhusneuvostoihin eri puolilla Suomea on mahdollista järjestää.

Vanhusasiavaltuutettu on ollut mukana yhteisjulkaisuissa ja julkaisuihin liittyvää yhteistyötä jatketaan. Sosiaali- ja terveysalan oppikirjoissa on käsitelty ikääntymistä ja teknologiaa sekä kuntoutumista ja oikeutta kuntoutuspalveluihin (Liite 4).

Vanhusasiavaltuutettu teki tiedottamisessa yhteistyötä THL:n kanssa levittäen tietoa tiedonkeruusta iäkkäiden ympärivuorokautisen hoidon asiakkailta heidän kokemuksistaan. Koska vanhusasiavaltuutetun toiminnassa ikääntyneiden digitaalisuuteen liittyvän syrjäytymisen vähentäminen on keskeisesti esillä, kommentoi valtuutettu tähän aiheeseen liittyviä THL:n saamia tutkimustuloksia mediatiedotteessa. Viestintäyhteistyö myös lisää vanhusasiavaltuutetun tunnettua ja sitä jatkettaneen.

Sosiaalipolitiikan päivillä vanhusasiavaltuutettu järjesti Ikääntymisen ja hoivan tutkimuksen huippuyksikön kanssa työryhmän Vanhus- ja vammaispalvelut, oikeuksien toteutuminen ja avun riittävyys. Vanhusasiavaltuutetun oma esitys pohjasi toimiston antamiin lausuntoihin, jotka sisälsivät havaintoja

syrjinnästä ja muutosehdotuksia liittyen toimeentuloon, palveluihin, liikkumiseen ja asumiseen, sosiaalisiin suhteisiin, osallisuuteen ja osallistumismahdollisuuksiin sekä oikeusturvaan. Työryhmän muut esitykset koskivat omaishoitoa, asiakas- ja palveluohjausta, etsivää vanhustyötä, kotihoidon ja tukipalvelujen asiakasmaksuja pienituloisten iäkkäiden näkökulmasta, liikkumisen rajoittamista vanhushpalveluissa sekä huono-osaisuuden kasaantumista vanhuusiässä.

Vanhusasiavaltuutettu on seurannut gerontologiseen sosiaalityöhön keskittyvää GERIT-tutkimusta (Helsingin, Itä-Suomen ja Lapin yliopisto) ja piti myös puheenvuoron iäkkäiden syrjäytymisestä hankkeen valtakunnallisessa päätöstilaisuudessa. Gerontologisen sosiaalityön ammattilaisilta ja tutkijoilta välittyä tietoa kaikkein heikoimmassa tilanteessa olevista iäkkäistä ja heidän oikeuksiensa toteutumisesta. Tätä tietoa on muutoin vaikea saada. Vanhusasiavaltuutetun työn vaikutavuuden kannalta on olennaista tunnistaa myös tulevana vuosina sellaisia tutkimushankkeita ja konsortioita, joiden tuottama tieto on keskeistä valtuutetun tehtävien kannalta ja tehdä yhteistyötä hankkeiden kanssa.

Vanhustenviikko järjestetään vuosittain ja viikon aikana järjestöt, kunnat, seurakunnat, palveluntuottajat ja oppilaitokset järjestävät lukuisia tapahtumia koko maassa. Vanhus-

asiavaltuutettu osallistui Vanhustyön keskusliiton kutsumana pääjuhlaan juhlapuhujana. Lisäksi osallistuttiin useisiin paikallisiin tapahtumiin.

Kongresseja ja muita alan tapahtumia järjestetään vuosittain ja vanhusasiavaltuutettu tulee jatkossakin osallistumaan niihin rooleilla, jotka edistävät iäkkäiden aseman vahvistamista ja oikeuksien toteutumista.

Vanhusasiavaltuutettu kutsui teematapaamisiin eri viranomaisia, tutkijoita ja järjestöjä, jotka työskentelevät saman aihepiirin alueella. Aiheita olivat digitalisaatio ja iäkkäiden oikeudet, ihmisoikeustyö sekä iäkkäiden asema sote-palveluissa. Tapaamiset olivat hyödyllisiä osallistujille ja niitä jatketaan vanhusasiavaltuutetun työlle keskeisistä aiheista. Samoin jatketaan gerontologisen sosiaalityön ammattilaisten ja tutkijoiden tapaamisia, joita oli vuonna 2022 kaksi.

Suomen pelastusalan keskusliiton SPEK:n ja Asiakas- ja potilasturvallisuuskeskuksen kanssa on keskusteltu iäkkäiden turvallisuuteen liittyvistä asioista. Kirkkohallituksen kanssa aloitetaan yhteistyö vanhustyön kehittämistyöryhmän kanssa. Oppilaitosten kanssa yhteistyö vasta käynnistyi ja sitä tehtiin Laurea ammattikorkeakoulun kanssa. Vanhusasiavaltuutetun työn kannalta on syytä jatkaa yhteistyöverkostojen monipuolistamista.

Keskeiset tutkija- ja järjestöverkostot vanhusasiavaltuutetulle

- Vanhuusoikeuden asiantuntijoiden verkosto VAASI on ollut tärkeä tiedonvaihdoissa ja vaikuttamistyössä. Verkostoa koordinoi Itä-Suomen yliopisto ja siihen kuuluu yliopistotutkijoita sekä vanhuusoikeuden muita asiantuntijoita. Verkostoon osallistuu vanhusasiavaltuutetun erityisasiantuntija Marjut Vuorela.
- Tiedonvaihtoa ja mediayhteistyötä on tehty Gerontologian tutkimuskeskuksen, GERECin kanssa. GEREC on Jyväskylän yliopiston ja Tampereen yliopiston yhteisliittymä, ja sen kansainvälisen seurantaryhmän jäsen on vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo.
- Ikääntymisen ja hoivan tutkimuksen huippuyksikkö (CoE AgeCare), johon kuuluu useita yliopistoja, on ollut keskeinen yhteistyökumppani tiedonvaihdossa.
- Tiedonvaihto ja tiedon hyödyntäminen laajojen strategisen tutkimuksen neuvoston rahoitusta saaneiden tutkimuskonsortioiden kanssa alkoi vuoden aikana ja sitä jatketaan (DigiIn/CULT, Demograpy).
- Kasvun ja vanhenemisen tutkijat ry (KaVa) on tieteellinen yhdistys, jonka jäseniä yhdistää kiinnostus ikääntymiseen liittyviin ilmiöihin. Sen hallituksen jäsen on vanhusasiavaltuutetun toimiston erityisasiantuntija Päivi Aholola.
- Iäkkäitä ja vanhustyötä edustavien järjestöjen laaja verkosto on SOSTE ry:n VAHVA-verkosto, jonka kanssa on käyty vuoropuhelua iäkkäiden asemasta ja oikeuksien toteutumisesta sekä järjestöjen merkityksestä iäkkäiden osallisuudelle.
- EETU ry on eläkeläisjärjestöjen yhteistyöjärjestö ja sen hallitus kutsui vanhusasiavaltuutetun esittelemään toimintaansa ja järjestö piti puheenvuoron Vanhusasiavaltuutetun järjestämässä digitaalista yhdenvertaisuutta käsittelevässä tilaisuudessa.
- Ikäinstituutti, Miina Sillanpää -säätiö, Muistiliitto, Omaishoitajaliitto, Vanhus- ja lähimmäispalveluliitto Valli, Vanhustyön keskusliitto muodostavat Valtaa vanhuus -verkoston ja sen kanssa on vaihdettu tietoa vaikuttamistyöstä ja tehty yhteistyötä tiedottamisessa.

4.2. Vanhusasiavaltuutetun keskeiset havainnot ja päätelmät

Kokonaiskuva iäkkäiden tilanteesta ja vaikeimmista iäkkäiden oikeuksiin liittyvistä ongelmista selkeytyi vuoden aikana kootun tiedon perusteella. Perusoikeuksien näkökulmasta erityisen suuria ongelmia on ikääntyneiden henkilöiden oikeudessa välttämättömään huolenpitoon ja riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin ja sosiaaliturvaan liittyen mutta myös liikkumisen, osallistumisoikeuden, sivistyksellisten oikeuksien ja oikeusturvaan liittyen on puutteita. Samalla täsmentyi käsitys siitä, että vanhusasiavaltuutetun on kaikessa toiminnassaan huomioitava iäkkäiden erittäin laaja moninaisuus ja kaikkein vaikeimmissa tilanteissa olevien iäkkäiden ryhmien kokemukset ja näkökulmat.

Vanhusasiavaltuutetun keskeiset huomiot ovat ensinnäkin se, että iäkkäiden palveluiden perusta on valtaosin toimiva ja iäkkäiden palveluissa toimivilla on sekä ammattitaitoa että halua toteuttaa tarpeita vastaavia palveluita ja kehittää niitä edelleen. Toinen havainto on se, että haasteet palveluissa ovat

suuria, sillä muun muassa resurssien vähyys mukaan lukien työvoimapula haittaa riittävien ja oikea-aikaisten palveluiden toteuttamista iäkkäiden tarpeita vastaavalla tavalla. Palveluita myös puuttuu esimerkiksi kuntoutuksesta tai päihderiippuvaisten iäkkäiden hoidosta.

Suomessa on paljon ikääntymiseen liittyvää sekä iäkkäiden asemaa ja oikeuksia kartoitettavaa ja analysoivaa tutkimusta, mutta sen käyttöä päätöksenteossa tulisi lisätä. Iäkkäiden asemaa ja oikeuksia edistäviä tahoja on paljon ja ne tekevät merkittävää työtä. Yhteistyön lisääminen näiden eri tahojen kesken on tärkeää erityisesti nyt, kun iäkkäiden määrä ja osuus väestöstä on ennätyksellisen suuri. Vanhusasiavaltuutetun rooli tämän yhteistyön edistäjänä on pääosin sovitettava olemassa oleviin yhteistyömuotoihin. Vanhusasiavaltuutettu tulee kutsumaan eri toimijoita yhteistyöhön kokoamaan raporttia iäkkäiden asemasta ja oikeuksien toteutumisesta Suomessa sekä rakentamaan ikävaikutusten arvioinnin menetelmää vuonna 2023.

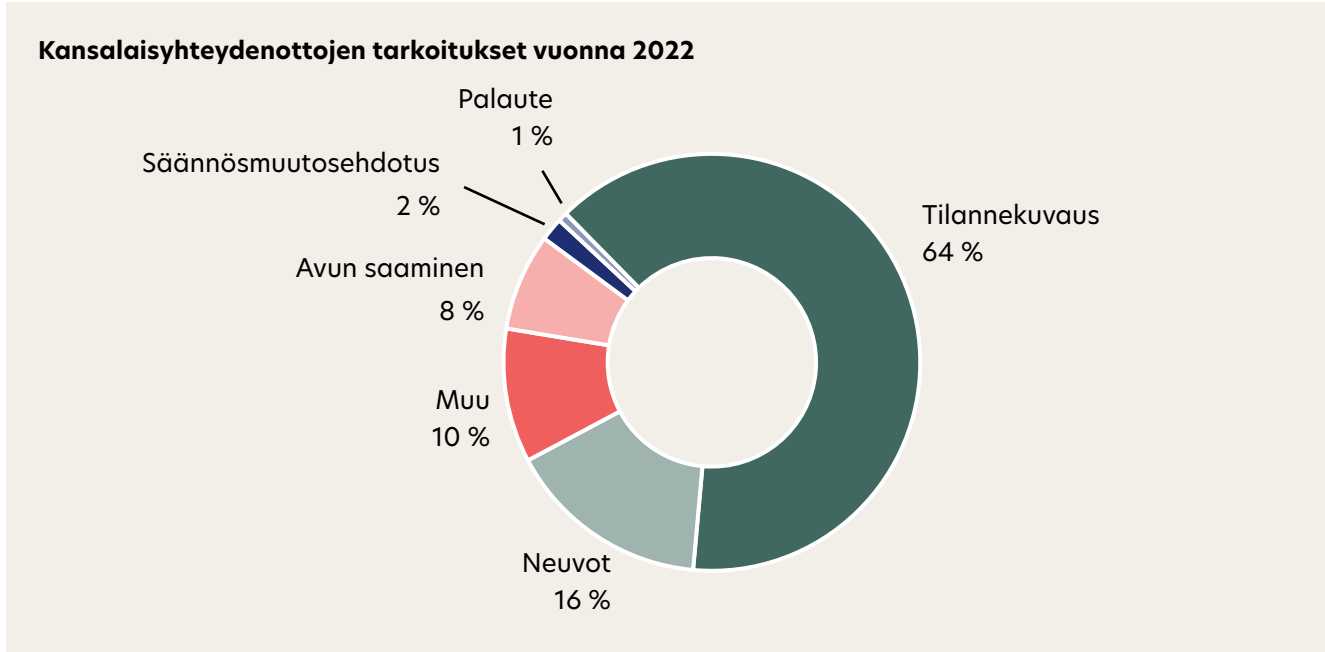
5 Kansalaisten yhteydenotot vanhusasiavaltuutettuun

Kansalaisten yhteydenottoja vanhusasiavaltuutettuun on tullut paljon. Niiden kautta vanhusasiavaltuutettu on saanut ajantasaista tietoa siitä, miten iäkkäiden oikeudet käytännössä toteutuvat, minkälaisia haasteita iäkkäillä arjessaan on ja millainen on iäkkäiden asema yhteiskunnassa. Moni on halunnut kertoa kokemuksensa ja jakaa tietoa vanhusasiavaltuutetulle ja vaikuttaa näin iäkkäiden oikeuksien ja aseman parantamiseksi.

Vuoden aikana vanhusasiavaltuutettu sai puhelimitse, kirjeitse ja sähköpostitse lähes 300 kansalaisyhteydenottoa. Yhteyttä ottivat niin iäkkäät itse ja heidän omaisensa kuin ammattilaisetkin. Yhteydenottajista suurin osa halusi kertoa vain tietonsa ja kokemuksensa vanhusasiavaltuutetulle, osa kysyi neuvoa. Yhteydenottojen tarkoitukset on kuvattu kuviossa 5. Vaikka vanhusasiavaltuutetulla ei ole laissa

määrättyä neuvontavelvoitetta, on yhteydenottajia ohjattu ja neuvottu asiansa edistämässä. Osa yhteydenottajista on toivonut ja odottanut, että vanhusasiavaltuutettu lähtee edistämään hänen yksilöllistä asiaansa jollakin tavalla. Tähän laki vanhusasiavaltuutetusta ei anna toimivaltaa. Usein yhteydenottajalle on ehdotettu kääntymistä jonkun toisen viranomaisen puoleen, kuten sosiaaliasiamiehen, eduskunnan oikeusasiamiehen tai yhdenvertaisuusvaltuutetun.

Yhteydenottojen aiheet ovat olleet hyvin moninaisia. Eniten yhteydenotoissa ovat korostuneet vaikeudet osallistua ja asioida digitalisoituvassa yhteiskunnassa. Vaikeudet ovat koskeneet henkilökortin uusimista, pankki- ja vakuutuspalveluita, terveyspalveluissa asiointia, Kelassa asiointia, julkisen liikenteen lippujen ostamista ja liikenteessä kulkemista,

KUVIO 5. Kansalaisyhteydenottojen tarkoitukset

asunto-osakeyhtiöiden päätöksenteossa mukana olemista, Veikkauksen pelejä ja monia muita asioita. Erityisesti erilaiset valtuutukset ja toisen puolesta asiointi ovat aiheuttaneet hankalia tilanteita:

"Yritin varata puhelimessa lääkärinaikaa puolisolteni, joka oli hyvin huonossa kunnossa. Olen vuosikymmenet hoitanut hänen asioitaan. Nyt olisi tarvittu valtuutus, joiden saamiseksi meidän molempien olisi pitänyt mennä paikan päälle kuvallisten henkilökorttien kanssa."

(sitaatti kansalaisyhteydenotosta, jota muutettu niin ettei henkilöitä voi tunnistaa).

Toinen yleinen aihe yhteydenotoissa olivat vanhuspalvelut, jolloin yleensä oli kyse palveluiden puutteista, saatavuudesta, josta-

mattomuudesta tai liian korkeista maksuista. Yleensä ongelmia oli palveluiden saamisessa, mutta oli myös tilanteita, joissa hoivakotiin oli ohjattu vasten tahtoa. Alla oleva esimerkki kertoo palveluiden joustamattomuudesta:

"Omaiset auttavat, joten en tarvitse säännöllistä kotihoitoa. Kun sitten joskus tarvitsen jotakin tilapäisesti apua, en saa sitä, koska en ole säännöllisen kotihoiton asiakas."

(sitaatti kansalaisyhteydenotosta, jota muutettu niin ettei henkilöitä voi tunnistaa).

Palveluiden osalta yhteydenotot koskivat esimerkiksi terveyspalveluita, omaishoitoa, kotihoitoa ja tehostettua palveluasumista. Yksi huolta herättänyt asia oli iäkkäiden suun hoito:

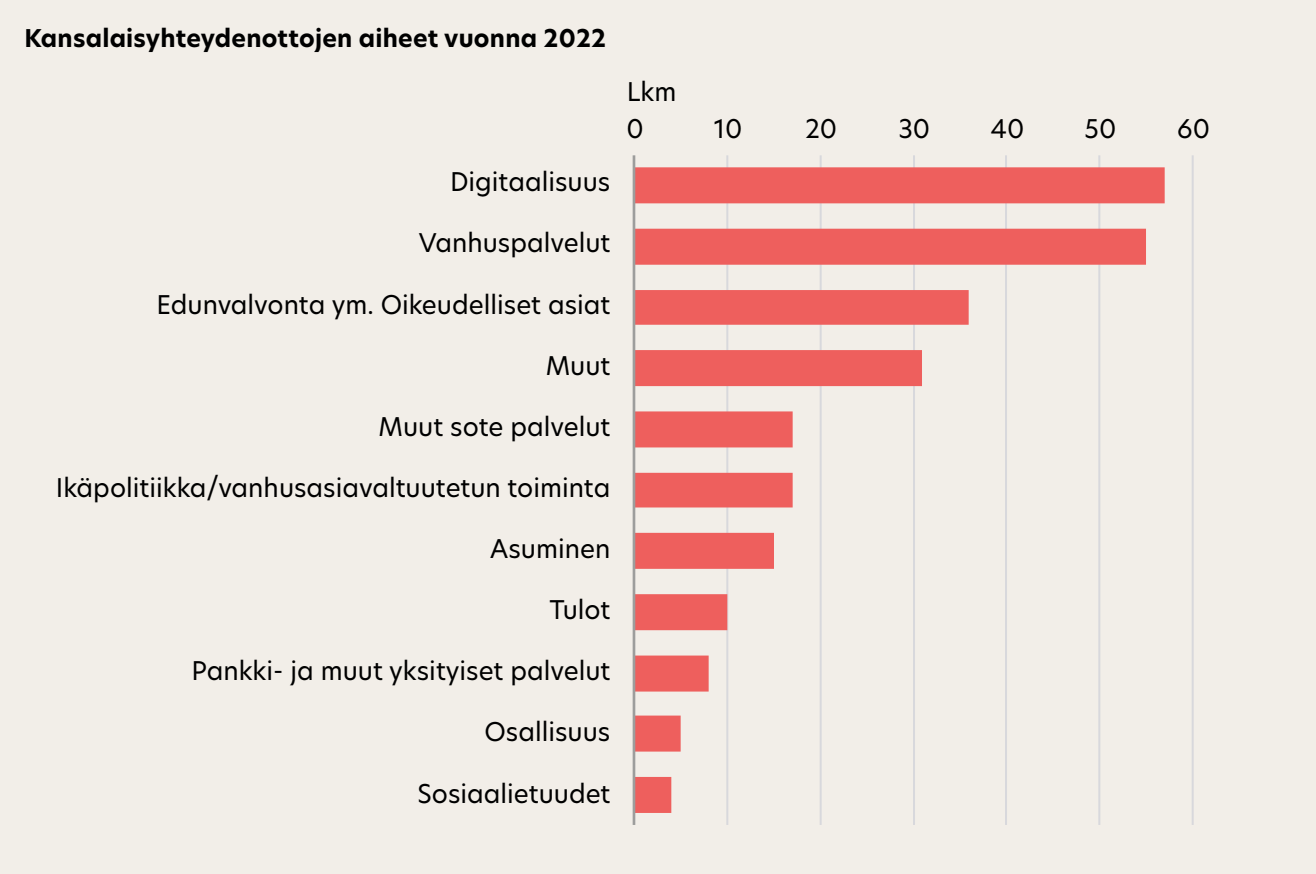
"Muistisairaiden hampaat ovat usein huonossa kunnossa. Eikö kotihoidon pitäisi ainakin muistuttaa hampaiden pesusta, ja ehkä myös järjestää aika hammastarkastukseen säännöllisesti?"

(sitaatti kansalaisyhteydenotosta, jota muutettu niin ettei henkilöitä voi tunnistaa).

Myös oikeudelliset asiat, edunvalvonta ja edunvalvontavaltuutus puhututtivat yhteydenottajia. Esimerkiksi edunvalvontavaltuutus ei vastoin odotuksia tuonut oikeutta saa-

da tietoa valtuuttajan hoidosta hoivakodissa, eikä pääsyä tämän Omakanta-sivuilla oleviin tietoihin. Muutama yhteydenottaja toi esiin kokeneensa tai läheisensä kokeneen taloudellista kaltoinkohtelua.

Paikallisia ja myös valtakunnallisia asioita käsitteleviä lausuntoja ja aloitteita tuotiin myös vanhusasiavaltuutetun tietoon. Monia yhteydenottoja yhdisti kokemus siitä, ettei iäkästä henkilöä oteta vakavasti. Yhteydenottojen aiheet on kuvattu kaaviossa 6.

KAAVIO 6. Kansalaisyhteydenottojen aiheet ja lukumäärä

6 Vanhusasiavaltuutettu seurasi lainsäädäntöä ja yhteiskunnallista päätöksentekoa, arvioi niiden vaikutuksia ikääntyneisiin sekä antoi lausuntoja ja kannanottoja

Lainsäädännön ja yhteiskunnallisen päätöksenteon seuraaminen ja niiden vaikutusten arviointi ikääntyneisiin ihmisiin on yksi vanhusasiavaltuutetun keskeisistä tehtävistä. Tässä luvussa kuvataan vanhusasiavaltuutetun havaintoja voimassaolevan lainsäädännön vaikutuksista ikääntyneisiin sekä säädösuudistusten sisällöistä tehtyjä keskeisimpiä havaintoja.

6.1. Lainsäädännön ja yhteiskunnallisen päätöksenteon seuraaminen sekä ikääntyneiden asema

Vanhusasiavaltuutettu on ensimmäisen toimintavuotensa aikana seurannut lainsäädäntöä erityisesti digitaalisiin palveluihin liittyen. Yhdenvertainen osallistuminen, osallisuus ja vaikuttaminen sekä tiedonhankinta vaikeutuvat, mikäli ikääntyneellä henkilöllä ei ole digitaitoja tai mahdollisuutta digitaaliseen asiointiin. Ilman toimivia verkkoyhteyksiä, digitaalisia laitteita ja niiden kohtuullisia käyttötaitoja sekä sähköisen tunnistautumisen vä-

lineitä on paljon ikääntyneitä ihmisiä, joiden yhdenvertaisuus kansalaisina ja oman elämänsä toimijoina ei tule riittävästi turvatuksi. Vanhusasiavaltuutetulle tulleet yhteydenotot (n. 300) ovat paljolti liittyneet lainsäädännön toimeenpanoon ja sen ongelmakohtiin.

Kuluneen vuoden aikana on korostunut myös sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita koskeviin säädöksiin liittyvien kysymysten tarkas-

telu. Tarpeellisten palveluiden saatavuus, asiakkaan asema ja oikeudet sekä palveluiden maksut ovat monissa tilaisuuksissa esiin tuottuja haasteita ikääntyneiden ihmisten arjessa. Keskeinen havainto on se, että merkittäväällä osalla paljon apua, hoitoa ja hoivaa tarvitsevista ikääntyneistä henkilöistä on ollut vaikeuksia saada palveluita. Läheisten ja omaisten apu on ollut hyvin tärkeää, jotta ikääntyneet ovat päässeet oikeuksiinsa. Vanhusasiavaltuutetulle on myös kerrottu tilanteista, joissa osa hyvin haavoittuvassa tilanteessa olevista yksin tai iäkkään läheisen kanssa kotona asuvista iäkkäistä on jäänyt riittämättömien palveluiden varaan.

Vanhusasiavaltuutettu on kiinnittänyt huomiota myös ikääntyneiden ihmisten oikeusturvaan ja sen toteutumiseen. Pitkät käsittelyajat esimerkiksi muutoksenhaussa kielteisiin päätöksiin, jotka koskevat ikääntyneiden ihmisten tarvitsemia vanhustalpalveluita ja vammaispalveluita, voivat aiheuttaa suuria vaikeuksia heidän päivittäisessä arjessaan. Ikääntyneet ihmiset eivät aina tunne muutoksenhakumahdollisuuksia.

Edunvalvontaan ja edunvalvontavaltuutukseen liittyvät aiheet ovat olleet paljon esillä vanhusasiavaltuutetun saamissa viesteissä. On tärkeää, että edunvalvontaa koskevista asioista tiedotetaan enemmän ja että sitä koskevat päätökset saadaan ilman viivästystä.

Vanhusneuvostojen asemaa koskeva lainsäädäntö ja sen tulkintakysymykset eri kunnis-

sa ovat myös olleet vanhusasiavaltuutetun huomion kohteena. Vanhusasiavaltuutetun tapaamien vanhusneuvostojen jäsenten ja valmistelijoiden mukaan on joillakin vanhusneuvostoilla ollut vaikeuksia saada valmisteltavista asioista tietoa ajoissa ja päästä vaikuttamaan päätöksentekoon sellaisessa vaiheessa, jossa aito vaikuttamismahdollisuus on olemassa.

Vuoden 2022 aikana tehtiin Marinin hallitusohjelman mukaisia esityksiä ja päätöksiä, jotka vaikuttivat iäkkäiden asemaan ja oikeuksien toteutumiseen. Erityisesti tämä näkyi niin sanotun vanhustalpalvelulain uudistuksessa, muutoksissa puhelin- ja kotimyyntiin siten, että kuluttajansuojaa on vahvistettu sekä poikkisektorisen ikäohjelman toimeenpanossa.

Jo usean hallituskauden aikana on valmisteltu lakia sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden ja potilaiden itsemääräämisen vahvistamiseksi ja rajoitustoimien käytön säätelmiseksi. Se jäänee tämän hallituskauden aikana toteuttamatta, vaikka se oli osa hallitusohjelmaa. Myönteistä on se, että suunnitelma lain valmistelusta tulevan kahden hallituskauden aikana on tehty, mutta valitettavaa on se, että siinä ei ole priorisoitu säädösten valmistelua vanhustalhuollon ympärivuorokautisessa hoidossa olevien iäkkäiden henkilöiden oikeuksien turvaamiseksi. Säädösten puuttuminen on ongelma, sillä ympärivuorokautisessa hoidossa rajoitustoimien käyttö on päivittäistä. Tämä koskettaa noin 50 000 valtaosin vaikeasti muistisairasta henkilöä vuosittain.

Vanhusasiavaltuutetun näkemyksen mukaan itsemääräämistä turvaava lainsäädäntö tarvitaan Suomeen mahdollisimman nopeasti. Lainsäädännön lähtökohdan on oltava toimissa, joilla rajoitustoimien käyttöä ehkäistään ennakoivin toimin. Asiaa on perusteltu blogi-kirjoituksessa "Vanhuspalveluihin tarvitaan vihdoin itsemääräämistä turvaava lainsäädäntö".

Vanhusasiavaltuutettu käynnisti vuoden 2022 lopussa valmistelun ikääntyneiden ihmisten asemaa ja oikeuksia Suomessa käsittelevän tietopaketin kokoamisesta.

Vanhusasiavaltuutetun päähavainnot:

Perus- ja ihmisoikeuskysymykset korostuivat lainsäädännön ja päätöksenteon seurannassa, vanhusasiavaltuutetulle tulleet yhteydenotot liittyivät usein erityisen haavoittuvassa asemassa oleviin ikääntyneisiin. Vanhusasiavaltuutettu esittää ratkaisuna ikä syrjinnän vähentämiseksi päätöksenteossa, että lainvalmisteluun ja päätöksentekoon laadittaisiin ohjeistus ikävaikutusten arvioinnin toteuttamisesta. Huomiota on tällöin kiinnitettävä erityisesti haavoittuvassa tilanteessa olevien ikääntyneiden ihmisten asemaan.

6.2. Vanhusasiavaltuutetun antamat lausunnot ja kannanotot

Vaikuttamistyössä olennainen osa ovat säädösvalmisteluun ja viranomaisten ohjeistukseen laaditut kannanotot ja lausunnot, joissa lausuttavia materiaaleja arvioidaan ikääntyneiden ihmisten aseman ja oikeuksien näkökulmasta.

Vanhusasiavaltuutettu antoi vuoden 2022 aikana 39 lausuntoa tai kannanottoa ikääntyneiden ihmisten kannalta keskeisistä asioista. Enin osa lausunnoista annettiin kirjallisena. Katsoessaan asian merkittäväksi ikääntyneiden ihmisten aseman kannalta antoi vanhusasiavaltuutettu pyydettyjen lausuntojen lisäksi lausuntoja myös ilman erillistä pyyntöä valtuutetulle. Lausuntoja ja kannanottoja annettiin joistakin aihepiireistä myös valmistelun eri vaiheissa, näin esimerkiksi Ikäohjelman sekä Digikompassin valmistelun yhteydessä.

Lausuntojen antamisessa tehtiin tarvittaessa yhteistyötä ikääntyneitä ihmisiä edustavien sekä ikääntyneiden oikeuksia edistävien tahojen kanssa.

Lausunnoissa ja kannanotoissa vanhusasiavaltuutettu korosti, että valtuutetun tehtävänä on seurata lainsäädännön kehittämistä ja toimeenpanoa sekä yhteiskunnallista päätöksentekoa ja arvioida niiden vaikutuksia ikääntyneisiin ihmisiin. Lausuttavia materiaaleja arvioitiin ikääntyneiden ihmisten

aseman ja oikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Lausunnot on julkaistu vanhusasia.fi -sivulla. (Liite 2.)

6.2.1. Lausuntoja ja asiantuntijakuulemisia eduskunnan valiokunnissa

Eduskunnan eri valiokunnille annettiin lausuntopyyntöjen mukaisesti 12 kirjallista lausuntoa ja vanhusasiavaltuutettu oli lisäksi eri valiokuntien kokouksissa näistä suullisesti kuultavana asiantuntijana kuusi kertaa.

HE 231/2021 vp laeiksi sosiaalihuoltolain ja ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi

Hallituksen esityksestä ns. vanhuspalvelulain muuttamisesta vanhusasiavaltuutettu oli kuultavana jo ensimmäisillä viikoilla toiminnan alettua. Lausunnossaan hän korosti sitä, että kolme kuukautta on iäkkäälle henkilölle liian pitkä aika odottaa palveluita erityisesti silloin, kun tuen ja avun tarve on ympärivuorokautista ja jatkuvaa. Valtuutettu esitti kolmen kuukauden määräajan muuttamista kuukaudeksi sekä kirjausta siitä, että palvelut tulee saada ilman aiheetonta viivytystä.

HE 14/2022 vp laeiksi kuluttajansuojalain ja kuluttajansuojaviranomaisten eräistä toimivaltuuksista annetun lain muuttamisesta sekä eräiksi muiksi laeiksi

Lausunnossaan vanhusasiavaltuutettu muun muassa kannatti esitystä, jossa kuluttajansuojan parantamiseksi otetaan kirjallinen vahvistusmenettely käyttöön puhelinmyynnissä ja vahvistetaan peruutusoikeutta kotimyyntissä kaikilla toimialoilla.

HE 191/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle vammaispalvelulaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi

Vammaispalvelulain uudistuksesta vanhusasiavaltuutettu antoi lausunnon ministeriölle valmisteluvaiheessa keväällä todeten, että esitetty ikääntymisrajaus on perusteltua poistaa. Hallituksen esityksestä vanhusasiavaltuutettua kuultiin eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnan kokouksessa asiantuntijana kirjallisen lausunnon lisäksi. Lausunnossaan valtuutettu totesi, että vammaispalvelulain muutosesitys heikentää yksiselitteisesti iäkkäiden vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumista ja asemaa sekä ettei esityksen mukainen ikääntymisrajaus toteuta oikeutta yhdenvertaisuuteen. Vanhusasiavaltuutettu piti välttämättömänä, että esityksen mukainen ikääntymisrajaus poistetaan.

6.2.2. Lausuntoja säädösluonnoksista

Vanhusasiavaltuutettu antoi kymmenen lausuntoa ministeriölle muun muassa säädösmuutosluonnoksista. Lausuntoja annettiin vammaispalvelulainsäädännön uudistamisen lisäksi muun muassa yhdenvertaisuuslain, toimeentulotukilain, mielenterveys- ja päihdelainsäädännön, potilas- ja sosiaaliasiavastaavia koskevan lainsäädännön sekä kotikuntalain muuttamisesta.

Toimeentulotukilain uudistaminen

Lausunnossaan vanhusasiavaltuutettu piti lakiuudistuksen tavoitteita hyvinä ja kannattavina ja totesi, että ikääntyvien ihmisten kannalta erityisen tärkeitä ovat asioinnin saatavuuden parantaminen ja oikeus henkilökohtaiseen palveluun. Luvussa, jossa käsiteltiin toimeentulotuen asiakkaita tilastojen ja tutkimusten valossa, vanhusasiavaltuutettu kiinnitti huomiota siihen, että yli 65-vuotiaista ei ollut mitään mainintaa koko luvussa. Valtuutettu totesi, että olisi tärkeää, että yli 65-vuotiaiden toimeentulotukea tarvitsevien ihmisten tilanne olisi kuvattu ja otettu huomioon läpi esityksen.

6.2.3. Lausuntoja ohjelmista, suunnitelmista sekä periaatepäätöksistä

Vanhusasiavaltuutettu antoi kymmenen lausuntoa suunnitelmista, ohjelmista, selonteosta ja periaatepäätöksistä. Lausunnot annettiin muun muassa luonnoksista Ikäohjelmaksi, Demokratiaohjelmaksi, Digikompassiksi sekä Kansalliseksi ilmastonmuutokseen sopeutumis suunnitelmaksi.

Ikäohjelma

Kansallisen Ikäohjelman valmistelussa vanhusasiavaltuutettu antoi useita kannanottoja ja totesi, että poikkisektorisen ikäohjelman avulla voidaan korjata ikäsyrvivää päätöksentekoa ja tuottaa lisää hyvinvointia iäkkäille ihmisille ja koko yhteiskunnalle.

Erityisen tärkeinä tavoitteina vuoteen 2030 mennessä valtuutettu piti seuraavia:

- Palveluiden osalta tärkein tavoite vuoteen 2030 mennessä on se, että ne iäkkäät henkilöt, jotka tarvitsevat apua, hoitoa ja hoivaa ympärivuorokauden saavat sitä nykyistä paremmin.
- Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osalta tärkeintä on se, että kunnissa jatketaan ja laajennetaan liikunnan, esteettömän liik-

kumisen, saavutettavien kulttuuri- ja sivistyspalveluiden sekä järjestötoiminnan mahdollisuuksia iäkkäille.

- Digioppimisen mahdollisuuksien turvaaminen koko maassa on yhä tärkeämpi toimenpide.
- Asuinympäristöjen parempi esteettömyys ja julkisten palveluiden saatavuus ja saavutettavuus on yhä olennaisempaa.

Luonnos Suomen digitaalseksi kompassiksi

Suomen digitaalsesta kompassista annettiin useita lausuntoja valmistelun eri vaiheissa. Selviytyminen digitaalisessa yhteiskunnassa aiheuttaa haasteita monelle ikääntyneelle.

Vanhusasiavaltuutetun näkemys on, että digitaalitojen tuleminen välttämättömiksi kansalaisiaidoiksi vaatii sitä, että julkinen sektori ottaa digituesta nykyistä suuremman vastuun. Jokaisella kunnalla tulisi olla velvoite siitä, että digitukea on saatavilla asukkailla yhdenvertaisesti iästä riippumatta.

Vanhusasiavaltuutettu esitti lausunnossaan myös, että yhdeksi tavoitteeksi tulisi asettaa, että digipalveluita käyttämättömien kansalaisten yhdenvertaiset oikeudet asiointiin turvataan kansallisella tasolla. Tämä voisi tar-

koittaa esimerkiksi sitä, että henkilö voisi ilmoittaa yhteen paikkaan, että hän ei käytä digipalveluita.

6.2.4. Muita lausuntoja ja kannanottoja

Lausuntoja annettiin laaja-alaisesti ikääntyneiden asemaan ja oikeuksien toteutumiseen vaikuttavista aihepiireistä. Lausuntoja annettiin muun muassa ikääntyneiden ihmisten kuntoutukseen sekä toimintakyvyn mittaamiseen ja arviointiin liittyen.

Uudistettava lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeen luonnos

Antamassaan lausunnossa vanhusasiavaltuutettu totesi, että ikävaikutusten arvioinnin mukaan ottaminen olisi tärkeää ja edistäisi iäkkäiden yhdenvertaisuuden toteutumista.

Valtuutettu piti erittäin tärkeänä sitä, että ikääntyneet huomioidaan vaikutusten arviointia koskevassa ohjeessa omana alakohdanaan. Lausunnossa tuotiin esiin se, että ikääntynyt väestö muodostaa suuren ja hyvin monimuotoisen ryhmän erilaisine tarpeineen. Heidän kuulemisensa ja näkökulmansa huomioon ottaminen on tärkeää. Heistä merkittävä osa elää tilanteessa, jossa heidän

omat kykynsä huolehtia oikeuksiensa toteutumisesta ovat erittäin heikot. Myös verrattain laajaa iäkkäiden joukkoa koskettaa pienituloisuus, digipalveluista syrjäytyminen, kasautuvat terveysongelmat, omaishoitotilanteet ja läheisten menehtyminen. Nämä kaikki tekijät aiheuttavat tavanomaista suurempaa haavoittuvuutta, jota lainsäädännön valmistelussa tulisi huomioida.

Luonnos Jalankulun suunnitteluohjeeksi

Luonnoksessa jalankulun suunnitteluohjeeksi käsiteltiin monia seikkoja, jotka vaikuttavat olennaisesti ikääntyneiden mahdollisuuksiin liikkua turvallisesti.

Vanhusasiavaltuutettu piti tärkeänä sitä, että huomioidaan erityisesti ikääntyneet jalankulkijat ja heidän liikkumiseensa liittyvät seikat. Esteetön liikkuminen tukee osallisuutta ja osallistumismahdollisuuksia sekä ylläpitää kävelykykyä ja estää kävelyn liittyvien ongelmien syntyä. THL:n julkaisemien tutkimusten mukaan puolen kilometrin kävelyssä oli ongelmia yli puolella yli 80-vuotiaista miehistä ja peräti yli kahdella kolmasosalla saman ikäisistä naisista.

Vapaa!-Fri! -hankkeen väliraportti

Lausunnossa vanhusasiavaltuutettu tote-
si, että vapaaehtoistoiminta tarjoaa monel-
le ikääntyneelle paljon mahdollisuuksia ja
ikääntyneet henkilöt ovat keskeisiä paikkali-
sen vapaaehtoistoiminnan toteuttajia. Heidän
kannaltaan tärkeitä ovat toimivat ja edulliset
liikenneyhteydet sinne missä vapaaehtoisto-
imintaa tapahtuu, edulliset tai maksuttomat ti-
lat ja tukea digivälineiden käyttöön.

Vanhusasiavaltuutettu korosti, että Va-
paa- Fri! -hankkeen tulisi enemmän kiinnit-
tää huomiota iäkkäisiin vapaaehtoistoimin-
nan tekijöinä. Iäkkäiden kannalta keskeiset
vapaaehtoistoiminnot liittyvät eri ministeri-
öiden toimialaan ja valtuutettu piti tärkeänä,
että Vapaa -Fri! -hanke yhdistää ministeriöitä
parantamaan vapaaehtoistyön edellytyksiä.
Tämä olisi myös tärkeä viesti hyvinvointialueil-
le ja kunnille siitä, että myös valtakunnallisesti
vapaaehtoistoimintaa halutaan viedä eteen-
päin poikkisektorisena yhteistyönä.

Vanhusasiavaltuutetun keskeinen havainto:

Ikävaikutusten arviointia tarvitaan.

Vanhusasiavaltuutettu esittää ratkaisuna ikäsyryjinnän vähentämiseksi
päätöksenteossa, että lainvalmisteluun ja päätöksentekoon laadittaisiin
ohjeistus ikävaikutusten arvioinnin toteuttamisesta. Päätöksentekoon ja
lainvalmisteluun tarvitaan nykyistä enemmän ja monipuolisemmin tietoa
iäkkäistä ja heidän asemastaan ja oikeuksiensa toteutumisesta ja sen vuoksi
vanhusasiavaltuutettu tulee kokoamaan tietopaketin iäkkäiden asemasta ja
oikeuksista Suomessa.

7 Vanhusasiavaltuutetun aloitteet

7.1. Vanhusasiavaltuutetun aloite digitaalisen syrjäytymisen ehkäisemiseksi

Vanhusasiavaltuutetun ensimmäisen vuoden keskeisimpänä painopisteenä on ollut digitaalisen syrjäytymisen ehkäisy. Vanhusasiavaltuutetun saamien kansalaisyhteydenottojen mukaan digitaalisten palveluiden käytön hankaluus ja samalla yhä vahvempi oletus niiden käytöstä on aiheuttanut paljon ongelmia ikääntyneille. Myös tutkimustieto ja media-keskustelut kertovat samaa.

Vanhusasiavaltuutettu on koonnut tutkimustietoa digitaalisesta syrjäytymisestä ja käynyt keskusteluja aiheen parissa toimivien tahojen edustajien kanssa. Lisäksi tehtiin kysely muiden maiden digisyrjäytymistä estävistä ratkaisuista, joka lähetettiin muutamiin Suomen lähetystöihin ja saatiin vastaukset Tanskasta, Norjasta ja Iso-Britanniasta.

Vanhusasiavaltuutettu teki kolme ratkaisuehdotusta iäkkäiden aseman kohentamiseksi digitalisoituneessa yhteiskunnassa, ja niiden valmistelussa on tavattu eri tahoja.

Ikääntyneiden digitaalisen syrjäytymisen ja ratkaisuehdotusten tiimoilta järjestettiin viranomaisten ja järjestöjen tapaamisia seuraavien tahojen kanssa: Digi- ja väestötietovirasto, Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia, Enter ry, Helsingin yliopisto, Jyväskylän yliopisto, Kuntaliitto, Kuluttajaliitto, SeniorSurf, THL, Valli ry, Valtiovarainministeriö, Vanhustyön keskusliitto ja Helsingin kaupungin gerontologisen sosiaalityön yksikkö.

Digitalisaatioon liittyviä keskusteluja käytiin vuoden aikana iäkkäiden kanssa lukuisissa tilaisuuksissa, joihin vanhusasiavaltuutettua oli pyydetty esittelemään toimintaansa. Tilaisuuksissa valtuutettu esitteli alustavat ehdotuksensa digitaalisen yhdenvertaisuuden lisäämiseen ja niistä keskusteluun oli varattu aikaa. Tilaisuuksiin osallistui yhteensä useita tuhansia iäkkäitä ja keskustelu iäkkäiden asemasta digitalisoituneessa yhteiskunnassa oli vilkasta.

Digitalisaatiosta ja iäkkäiden asemasta keskusteltiin muun muassa seuraavissa tilaisuuksissa:

- Helsingissä vanhusneuvoston ja järjestöjen avoin tilaisuus
- Keravalla vanhusneuvoston avoin tilaisuus
- Riihimäellä vanhusneuvoston avoin tilaisuus
- Lappeenrannassa vanhusneuvoston ja Lappeenrannan kaupungin avoin tilaisuus
- Valtiovarainministeriön järjestämä valtakunnallinen vanhusneuvostopäivä
- Eduskunnan kuluttajaverkoston avoin tilaisuus
- Veteraanijärjestöjen sote-palvelutoimikunnan kokous
- Eläkeläisjärjestöjen yhteistyöjärjestön EETU ry:n kokous
- Eläkeliiton valtuuston seminaari
- Kansallisen senioriliiton edunvalvontapäivä
- Ikävihreiden hallituksen kokous
- Eläkkeensaajien keskusliiton piirien järjestämät kaksi tilaisuutta
- Maaseudun sivistysliiton sekä maaseutupolitiikan neuvoston kumppaneineen järjestämä tilaisuus
- Förbundet Svenska seniorer i Finland/regionorganisation i Nyland tilaisuus
- Senioriliikkeen tilaisuudet Helsingissä ja Tampereella
- SOSTE ry:n iäkkäiden parissa työskentelevien järjestöjen VAHVA-verkoston kokous
- kuuden suurimman kaupungin vanhusneuvostojen valmistelijoiden kokous
- Pirkanmaan Omaishoitajat ry:n avoin tilaisuus
- Salon Senioriopettajien ja Salva ry:n avoin tilaisuus
- Eläkeliiton Rasion yhdistyksen tilaisuus
- Varsinais-Suomen Eläkkeensaajien tilaisuus
- Talentian harmaat pantterit, Helsinki

Vanhusasiavaltuutetun ehdotukset julkistettiin seminaarissa Ratkaisuja iäkkäiden yhdenvertaisuuteen digiyhteiskunnassa (20.10.2022). Valtuutetun ehdotukset lähetettiin etukäteen kansanedustajille, jotka oli kutsuttu kommentoimaan niitä. Kansanedustajat edustivat kahdeksaa eduskuntapuoluetta ja heitä keskustelutti vanhusasiavaltuutetun seniorivaikuttajaryhmän jäsen Markku Lehto. Aloitetta kommentoivat myös Digi- ja väestötietovirasto, Valtiovarainministeriö, sekä järjestöistä EETU ry, Enter ry, Vanhustyön keskusliitto ja Valli ry. Helsinki ja Pielavesi kertoivat digiopastuksesta ja THL iäkkäiden digin käyttöön liittyvistä uusista tutkimustuloksista.

Tilaisuutta seurasi Helsingissä Musiikkitalolla yli 50 kutsuvierasta ja etäyhteyksin moninkertainen joukko ja tilaisuuden tallennetta on katsottu 121 kertaa.

[Katso tallenne vanhusasiavaltuutetun seminaarista "Ratkaisuja iäkkäiden yhdenvertaisuuteen digiyhteiskunnassa".](#)

Lukuisat mediat julkaisivat vanhusasiavaltuutetun aloitteesta uutisia ja myös sosiaalisen median kanavissa ne levisivät hyvin. Tiedote asiasta julkaistiin 20.10.2022

[Lue tiedote: Iäkkäiden ihmisten syrjäytymisen digiyhteiskunnasta on ollut tiedossa pitkä aika - Vanhusasiavaltuutettu ehdottaa kolme ratkaisua päättäjille yhdenvertaisuuden edistämiseksi.](#)

7.1.1. Vanhusasiavaltuutetun kolme ratkaisuehdotusta ja niiden perustelut

RATKAISUEHDOTUS 1:

Säädetään kuntien velvollisuudesta kordinoida digitukea alueellaan. Näin voidaan varmistaa, että tarjolla on riittävästi tukea digitaalisten laitteiden ja palveluiden käyttöön kaikissa kunnissa. Tarvitsemme osaavaa ja maksutonta digitukea, jonka ikääntyneet ihmiset löytävät ja pääsevät sen piiriin helposti. Muutos lisää yhdenvertaisuutta ja tukee digitalisaation eteenpäin viemistä.

Perustelut

Digituen tarve on suuri. Viimeisen 3 kuukauden aikana internetiä oli vuonna 2021 käyttänyt 85 % 65–74-vuotiaista ja 57 % 75–89-vuotiaista. (Tilastokeskus 2022b.) Yli 90-vuotiaiden digin käytöstä ei juurikaan ole tietoa. Noin kolmasosalla yli 65-vuotiaista on vaikeuksia käyttää itse digitaalisia välineitä ja laitteita. Tämä tarkoittaa yli 430 000 henkilöä, joilla on kokemusta digitaalisista laitteista ja palveluista.

Iäkkäiden digitaidot vaihtelevat muita ikäryhmiä enemmän. Internetin käytön osaamisensa

arvioi hyväksi vain noin 25 % yli 79-vuotiaista. Yli 74-vuotiaista hiukan yli 50 % arvioi osaavansa tunnistaa tietoturvaan liittyviä riskejä ja 60 % arvioi osaavansa tunnistaa huijausyrityksiä. (Kyytsönen ym. 2021).

Digituessa opastetaan sähköisessä asiointissa, palveluissa ja älylaitteiden käytössä ja se auttaa ihmisiä itsenäiseen asiointiin. Iäkkäiden saama digituki nojaa vahvasti järjestöjen vertaisohjaajien vapaaehtoiseen toimintaan. Lisäksi kirjastot ohjaavat digin käytössä ja julkisissa palveluissa on velvoite opastaa niiden käytössä, mutta ei antaa muuta digitukea. Digitukea tarjoavat myös yritykset. Ohjauksen saatavuus ja laatu vaihtelee paljon eri kunnissa eivätkä kaikki iäkkäät tiedä mistä ja milloin sitä on saatavana.

Digi- ja väestövirasto koordinoi ja tukee valtakunnallisesti digituen järjestäjiä ja antaa neuvontaa julkisten digipalveluiden käytössä kansalaisneuvonnassaan (DVV, digituen verkosto.) Vanhustyön keskusliitto puolestaan tukee iäkkäiden digitukea antavia pisteitä opastusmateriaaleilla. Näitä maksutonta opastusta antavia pisteitä on yli 500 eri paikkakunnilla. Osa opastuspisteistä tarjoaa etä- ja kotiopastusta. (Seniorsurf 2022.) Digitukea tarvitsevat myös ne, joilla on vaikeuksia liikkua kotoaan.

Medialukutaidon puutteita on erityisesti kaikkein iäkkäimmillä ja matalasti koulutetuilla (Rivinen 2021). Kun julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin työntekijöiltä kysyttiin ikääntyneiden medialukutaidoista, olivat lähes kaikki kohdanneet työssään ikääntyviä, joilla oli puutteita mediakriittisissä taidoissa ja ne olivat ilmenneet esimerkiksi tietojenkalastelun, huijausten tai huijausyritysten kohteeksi joutumisena. (Eläkeliitto 2022.) Digitaalisten laitteiden ja palveluiden käyttöön sekä medialukutaitoon tarvitaan ikääntyneiden henkilöiden yksilöllisiin tarpeiden mukaista tukea (Rasi & Taipale 2020).

Osa kunnista koordinoi jo nyt alueensa digitukea. Tämä tarkoittaa tiedottamista digituen saatavuudesta kuntalaisille, maksuttomia tiloja digitukea tarjoaville järjestöille ja tukea vertaisohjaajien taitojen ylläpitämiseen.

Digituen tarvitsijoiden määrä kasvaa ja sitä tarvitsevat myös nuoremmat aikuiset. Ikääntyneiden digitaitojen ja medialukutaidon parantaminen on välttämätöntä, jotta he voivat hoitaa omia asioitaan ja toimia yhteiskunnassa itsenäisesti. Kuntien koordinaation avulla digituesta tiedottaminen saadaan paremmaksi ja digituen saatavuus, laatu ja turvallisuus kohenemaan.

Digitaalisten laitteiden ja palveluiden käyttö on tullut kansalaistaito ja sen vuoksi kuntien vapaan sivistystoimen tulisi ottaa vastuu digituen koordinoinnista niille asukkaille, jotka sitä tarvitsevat. Sivistystoimella on myös aikuiskasvatukseen liittyvä osaaminen.

RATKAISUEHDOTUS 2:

Digipalveluja käyttämättömille luodaan kansallisesti keskitetty asiointikanava. Sen avulla turvataan itsenäinen asiointi, vaikutusmahdollisuudet ja osallistuminen myös niille, jotka eivät käytä sähköisiä palveluita. Asiointikanava on samalla osa kansallista kriisitilanteisiin varautumista. Muutos lisää yhdenvertaisuutta sekä tukee digitalisaation edistämistä ja kansallista varautumista kriisitilanteisiin.

Perustelut

Vaikka digitaalisten palveluiden käyttö on lisääntynyt viime vuosina nopeasti vanhemmissa ikäluokissa, suuri osa ikääntyneistä ei käytä digitaalisia laitteita lainkaan.

Vaikka internetin käyttö on yleistynyt iäkkäiden keskuudessa, internetiä ei ollut koskaan käyttänyt 65–74-vuotiaista 10 % ja 75–89-vuotiaista 36 % vuonna 2021. Yli 90-vuotiaiden

osalta ei ole tietoa. (Tilastokeskus 2022b.) Korona-aikana internetin käyttöä lisäsivät korkeasti koulutetut ja hyvätuloiset iäkkäät, kun taas hyvin korkea ikä, matala koulutus ja yksin asumaan siirtyminen ennustuvat käytön vähenemistä (Heponiemi ym. 2022b).

Julkisten verkkopalvelujen käyttö laskee ikääntymisen myötä. Yli 75-vuotiaista helsinkiläisistä 41 % oli hakenut tietoa verkkosivuilta ja vain 23 % oli hakenut ja lähettänyt lomakkeen niiden kautta. Koko maan tasolla osuudet olivat vielä pienempiä. (Ahola & Hirvonen 2021.) THL:n mukaan sähköistä asiointia (OmaKanta, OmaVero, Kela) oli vuosina 2020–2021 käyttänyt itsenäisesti hiukan yli 40 % yli 74-vuotiaista miehistä ja hiukan yli 30 % saman ikäisistä naisista. Lisäksi noin 15 % vastaajista oli käyttänyt sähköistä asiointia avustettuna. Lääkärin tai hoitajan sähköisellä vastaanotolla oli käynyt vain noin 5 % yli 74-vuotiaista vastaajista. (Kyytsönen ym. 2021.)

Digitaalisten palveluiden käyttämättömyyden syynä voi olla oma valinta tai vähäinen luottamus omaan oppimiskykyyn, terveyssyy, tulojen niukkuus tai kielitaitoon liittyvät tekijät, laitteisiin tai yhteyksiin liittyvät tekijät (Rasi & Taipale 2020).

Helsingin kaupungin gerontologisen sosiaalityön sosiaalinen raportti (Jokimäki ym. 2020) kertoo digiyhteiskunnan ulkopuolella elävistä ikääntyneistä. Digiä käyttämättömille koituu toisinaan kohtuutonta taloudellista haittaa kuten ulosottoon menneitä vuokria ja muita maksuja sekä kasvokkaisten asiointipisteiden vuoksi yhä pidempiä asiointimatkoja. Muis-tiongelmalliselle kotona asuvalle ikäihmiselle jo kodinkoneiden, kuten pesukoneen ja television, käyttö voi olla vaikeaa tai mahdotonta.

Suuri osa iäkkäistä on kokonaan digipalveluiden ulkopuolella. Yhteiskunnan toimintojen digitalisoituessa niillä, jotka eivät voi käyttää digitaalisia palveluita on suuria vaikeuksia hoitaa asioitaan. Asiointi julkisissa ja yksityisissä palveluissa on yhä vaikeampaa ilman sähköisen tunnistautumisen välineitä. Myös jokaiselle kansalaiselle välttämättömien tietojen saanti on vaikeutunut. Sellaisetkin iäkkäät, jotka aiemmin ovat pystyneet huolehtimaan itse asioidensa hoidosta, voivat joutua digitalisaation takia toisten avun varaan.

On perusteltua kehittää kansallinen ratkaisu ilman digitaalisia laitteita ja palveluita olevien tiedonsaannin ja asiointin turvaamiseksi. Tämä vaihtoehtoinen valtakunnallinen asiointikanava voisi toimia myös osana valtakunnallista varautumissuunnitelmaa.

RATKAISUEHDOTUS 3:

Sähköistä asiointia selkeytetään lainsäädännön avulla toisen puolesta asiointinsa ja tuetussa asiointissa. Selkeyttämissen avulla toisaalta helpotetaan ja toisaalta turvataan ikääntyneiden asemaa puolesta asiointin ja tuetun asiointin tilanteissa. Muutos lisää yhdenvertaisuutta ja yhteiskunnan toimivuutta.

Perustelut

On tavallista, että kun iäkäs henkilö ei toimintakyvyn heiketessä enää kykene hoitamaan asioitaan sähköisesti itse, hän valtuuttaa jonkun toisen hoitamaan asiaansa puolestaan tai pyytää joltakulta tukea omaan asiointiinsa. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiointissa tähän tarvitaan yleensä sähköinen valtuutus. Eri viranomaisten ja pankkien kanssa käytävässä asiointissa käytännöt vaihtelevat.

OmaKantaa, OmaVeroa, ja Kelan sähköisiä palveluita oli vuosina 2020–2021 käyttänyt itsenäisesti hiukan yli 40 % yli 74-vuotiaista miehistä ja hiukan yli 30 % yli 74-vuotiaista naisista. Noin 15 % vastaajista oli käyttä-

nyt sähköistä asiointia avustettuna. Arviolta kolmasosa iäkkäistä tarvitsee tukea sähköiseen asiointiin. He ovat kykeneviä asioimaan itse, mutta heillä on vaikeuksia digitaalisten laitteiden ja palveluiden teknisessä käytössä (Kyytsönen ym. 2021).

Puolesta asiointin ja ns. tuetun asiointin käytännöt ovat hyvin moninaisia. Puolesta asiointin valtuutusta ei aina ole mahdollista tai ainakaan helppo antaa ilman sähköistä tunnistautumista. Tuettua asiointia ei tunneta lainsäädännössä lainkaan. Kuitenkin silloin kun toimintakyky on heikentynyt, tai digiosaaminen on heikkoa, tähän ratkaisuun usein päädytään. Tuetussa asiointissa vaarana on tietosuojan heikentyminen, ja tukija voi myös tahtomattaan nähdä tuettavan salassa pidettäviä tietoja.

Puolesta asiointi ja tuettu asiointi tarvitsevat kansallisen tason säätelyä, joka auttaa sujuvoittamaan asiointia ja varmistaa asiointin turvallisuutta. Säästösten valmistelussa on huomioitava myös ne, joilla ei ole sähköisen tunnistautumisen välineitä.

7.2. Aloite: Päättäjien on turvattava rahoitus vanhuspalveluihin

Vanhuspalveluiden liian vähäiset resurssit suhteessa iäkkäiden ihmisten tarpeisiin on raportoitu tutkimuksissa ja seurannoissa vuosien tai jopa vuosikymmenten ajan (THL 2022, THL 2023, myös Vaarama & Jylhä 2020). Vanhuspalveluiden tarpeessa olevat iäkkäät henkilöt eivät itse ole riittävän voimavaroisia vaatimaan omien perusoikeuksiensa toteutumista, ja sen vuoksi vanhuspalveluiden riittämättömyys on keskeinen ongelma ihmis- ja perusoikeuksien näkökulmasta. Myös oikeus oikeusturvaan on tässä kohdin heikko, sillä valitusten ja kanteluiden käsittely saattaa kestää pitkään ja henkilö saattaa jopa kuolla ennen kuin asia on käsitelty.

Vanhusasiavaltuutettu teki aloitteen rahoituksen lisäämisestä vanhuspalveluihin samaan aikaan kun hyvinvointialueet olivat laatimassa ensimmäisiä budjettejaan. Aloite julkaistiin tiedotteena 17.8.2022 ja se levisi hyvin medioissa. Valtuutettua myös haastateltiin aiheesta useissa medioissa aiheesta (mm. Yle uutiset). Tiedotteen teksti on alla: [Vanhusasiavaltuutettu: Päättäjien on turvattava rahoitus vanhuspalveluihin](#)

lääkkäille tarkoitettujen ympärivuorokautista hoivaa tarjoavien paikkojen määrä on ollut Suomessa vuosia liian pieni suhteessa niiden tarpeeseen. Tänä kesänä tilanne on entisestään pahentunut, kun olemassa olevia paikkoja on suljettu henkilöstöpulan vuoksi.

Vanhusasiavaltuutettu aloitti toimintansa tammikuussa ja hänelle tulleissa kansalaisten yhteydenotoissa on kuvattu täysin kohuttomia tilanteita, joita palveluiden puute on iäkkäille henkilöille aiheuttanut. Heidän oikeutensa ihmisarvoiseen elämään ja tarvitsemaansa hoitoon on jäänyt toteutumatta. Tilanteeseen on päädytty huonojen päätösten seurauksena.

"Iäkkäiden palveluihin on myönnetty liian vähän rahaa vuosien ajan. Näitä päätöksiä ovat tehneet maan hallitukset ja kunnat vaikka palvelujen puutteesta ja seurauksista on koko ajan saatu enemmän tietoa", vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo toteaa.

Volyymit iäkkäiden palveluissa ovat valtaisan. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan

Suomessa tehdään päivittäin 115 000 kotihoidon käyntiä. Ympärivuorokautisen hoivan asiakkaita on noin 50 000. Pätevien hakijoiden puuttumisen vuoksi on jäänyt täyttämättä noin 5 000 työpaikkaa vanhuspalveluissa. Työntekijöitä eläköityy lähivuosina niin paljon, että tarvitaan heidän tilalleen 200 000 uutta tekijää.

"Iäkkäiden jääminen ilman heidän tarvitsemaansa palveluja on osoitus pitkään jatkuneesta ikäsyrynnästä päätöksenteossa. Tämä on uhka luottamukselle, johon koko hyvinvointiyhteiskunta nojaa. Suomalaiset maksavat mielellään veroja, jos kokevat saavansa niille vastinetta ja yhteiskuntarauhaa. Tuoreet Tampereen yliopiston tutkimustiedot kertovat, että 65-84-vuotiaista vain 21 % luottaa saavansa tarvitessaan ympärivuorokautisen hoidon palveluita ja 39 % kotihoidon palveluita" Päivi Topo jatkaa.

"Työvoimapula koettelee kaikkia aloja emmekä voi tuudittautua siihen, että työikäiset läheiset jättävät työnsä ja siirtyvät omaishoitajiksi. Hyvin resursoidut vanhuspalvelut houkuttelevat alalle uusia työntekijöitä. Iäkkäiden määrä ja väestöosuus pysyy korkeana vuosikymmeniä. Nyt valtakunnallisten ja alueellisten päättäjien on varattava riittävä rahoitus kaikille vanhuspalveluille ja samalla turvattava koko sosiaali- ja terveydenhuollon toimivuus", vaatii vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo.

8 Vanhusasiavaltuutettu välitti ikääntyneitä koskevaa tietoa ja osallistui yhteiskunnalliseen keskusteluun

Vanhusasiavaltuutetun tavoitteena ja lakisääteisenä tehtävänä on tuoda ikääntyneiden näkökulmaa ja toiminnassa kertynyttä tietoa yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon. Tätä varten vanhusasiavaltuutettu edistää tiedotusta ja välittää ikääntyneitä koskevaa tietoa. Tietoa tuotetaan ja kerätään päätöksenteon pohjaksi ja päätöksentekoa varten viranomaisille, ikääntyneille ja ikääntyneiden parissa työskenteleville, muulle väestölle sekä tiedotusvälineille.

Valtuutettu on pitänyt yhteyttä moniin ikääntyneisiin ja ikääntyneitä edustaviin tahoihin (ks. tarkemmin luku 4), kuten kuntien vanhusneuvostoihin, ja välittänyt heiltä saamaansa tietoa. Valtuutettu on myös tavannut ja tehnyt yhteistyötä tiedonkeruussa tutkijoiden, järjestöjen sekä viranomaisten kanssa.

Vanhusasiavaltuutettu on osallistunut iäkkäiden asemaan liittyviin tilaisuuksiin ja yhteistyötapaamisiin ja välittänyt osallistujille

iäkkäiden asemaan liittyviä näkökulmia päätöksenteosta, ja samalla saanut ajantasaista tietoa ja kuullut iäkkäiden kokemuksia ja näkemyksiä eri puolella Suomea. Tilaisuuksia on ollut yhteensä noin 150 ja niistä vain muutama on ollut vanhusasiavaltuutetun järjestämä.

Suomessa iäkkäiden asemaa koskeva tietopohja on hyvä ja tutkimusta tehdään laajasti. Sen vuoksi vanhusasiavaltuutettu on keskittynyt olemassa olevan tiedon yhteen vetämiseen ja hyödyntämiseen ja näin tullaan tekemään myös seuraavien vuosien aikana. Ajantasaisen tiedon yhteen kokoamisen avulla on voitu lisätä iäkkäitä koskevan tutkimus- ja tilastotiedon käyttöä päätöksenteossa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa.

Mediayhteistyön kautta on välitetty iäkkäitä koskevaa tietoa ja heidän asemansa vahvistamiseen liittyviä näkökulmia ja ehdotuksia suurelle yleisölle sekä eri ammattiryhmille ja järjestöille.

8.1. Viestintä on ollut vilkasta alusta asti

Vanhusasiavaltuutetun ensimmäinen vuosi julkisessa keskustelussa on ollut vilkas. Valtuutettu julkaisi heti aloitettuaan vanhusasia.fi -verkkosivuston ja perusti omat kanavat Facebookiin ja Twitteriin. Perinteinen media on vuoden 2022 ajan ollut kiinnostunut uudesta viranomaisesta, joka perustettiin laajan poliittisen tuen tuloksena ajassa, jolloin iäkkäiden palveluiden tilanne ja ikääntyneiden asema näkyvät säännöllisesti medias-
sa. Myös vuoden 2022 aikana hoivatyöstä ja ikääntyneiden hyvinvoinnista on käyty laajasti julkista keskustelua. Tämä näkyi myös vanhusasiavaltuutetun työssä.

Vanhusasiavaltuutetun strategian mukaiset, priorisoimat aiheet nousevat siis jo nyt aiheina mediassa esiin paljon. On tärkeää poh-
tia vanhusasiavaltuutetun roolia tässä yhteis-
kunnallisessa keskustelussa. Mitä lisäarvoa vanhusasiavaltuutettu voi tuoda keskusteluun ja miten tätä voi hyödyntää vaikuttamisessa.

Uuden viranomaisen tunnettuuden lisääminen on ollut ensimmäisen toimintavuoden pää-
tavoitteita ja vanhusasiavaltuutettu onkin
saanut jo runsaasti medianäkyvyyttä. Van-
husasiavaltuutetun asiantuntijuutta ja ääntä
kaivataan ja arvostetaan. Valtuutetun sosiaa-
lisen median kanavat (Twitter ja Facebook)
kasvavat koko ajan ja näkyvyys on ollut ensim-
mäisen toimintavuoden aikana erinomaista.

Vanhusasiavaltuutettua haastateltiin vuoden aikana mediaan noin 70 kertaa. Näin suur-
ta määrää voidaan pitää poikkeuksellise-
na. Iäkkäiden asemaan ja oikeuksien toteu-
tumiseen liittyy monia puutteita, joita media
haluaa nostaa esiin. Mediat ovat arvioineet
vanhusasiavaltuutetun tehtävän alkamisen
toimeksi, joka kiinnostaa suurta joukkoa lu-
kijoita. (ks. tarkemmin Liite 3)

Vanhusasiavaltuutettu on aktiivinen sosiaali-
sessä mediassa. Facebookissa ja Twitterissä
julkaistaan sisältöä useita kertoja viikossa ja
kattavuus on molemmissa sosiaalisen median
kanavissa tuhansissa. Vuonna 2022 vanhus-
asiavaltuutetun vanhusasia.fi -verkkosivuil-
la julkaistiin lausuntojen lisäksi 3 tiedotetta
ja 4 blogitekstiä. Tiedotteet ja blogit julkais-
tiin suomeksi ja ruotsiksi. Kaikki viestintä to-
teutetaan saavutettavasti. Verkkosivut ovat
suomen- ja ruotsinkieliset ja loppuvuodesta
aloitettiin sivujen laatiminen pohjoissaameksi.
YouTube-tili avattiin loppuvuodesta ja siellä
on jaettu vanhusasiavaltuutetun digitalisaa-
tioita käsittelevän tilaisuuden tallenne.

8.2. Tapahtumat, tilaisuudet, yhteiskunnallinen keskustelu

Vanhusasiavaltuutettu sai vuoden aikana pal-
jon pyyntöjä tulla pitämään puheenvuoroja ja
alustuksia. Näistä 150 vastattiin myönteisesti
ja osallistuttiin. Erityisen paljon pyyntöjä tuli
eläkeläisjärjestöiltä eri puolelta Suomea. Val-
tuutettu piti tärkeänä kaikissa tilaisuuksissa,
että ikääntyneillä ihmisillä oli mahdollisuus
nostaa esille kokemuksiaan ja ehdotuksiaan.
Valtuutetun työssä on keskeistä huomioida
ikäntyneiden ihmisten omat kokemukset ja
näkemykset.

Iäkkäiden esille tuomia keskeisiä asioita eri tilaisuuksissa:

- digitalisaation liittyvät vaikeudet
- pankkipalveluiden ja käteisen rahan saatavuus
- edunvalvonnan ongelmat
- palveluiden saatavuuden haasteet
- mielipidekyselyiden ikäraajakset alle 70-vuotiaisiin
- elämän loppuvaiheen hoito ja palvelut
- toimeentulon riittävyys
- asumisen ongelmat
- asiakasmaksut
- yksinäisyys
- hammashoidon puutteet
- liikkuminen
- julkisen liikenteen ja taksien puuttuminen ja ongelmat niiden käytössä.

Esimerkkejä pidetyistä puheenvuoroista ja alustuksista

Iäkkäille ja suurelle yleisölle suunnatut tilaisuudet (esimerkkejä)

- SuomiAreena 13.7, Ratkaisudialogi – kuinka elää sadan vuoden elämä ja onnistuuko se kestäväällä tavalla? (Kutsuja Tampereen yliopisto)
- Vanhustenviikon pääjuhla, puhe Oikeus ulkoiluun kuuluu kaikille 1.10. Savonlinna, televisioitu (Kutsuja Vanhustyön keskusliitto). Vanhusasiavaltuutetun juhlapuhe julkaistu vanhusasia.fi -verkkosivulla.
- Helsingin vanhusneuvosto ja Helsingin eläkeläisjärjestöt Kampin palvelukeskus, aiheena iäkkäiden asema digitalisoituneessa yhteiskunnassa Helsinki 25.11.
- Keravan vanhusneuvoston avoin tilaisuus iäkkäiden asemasta ja oikeuksista 15.11.

Eläkeläis- ja muiden järjestöjen jäsenistölle, luottamushenkilöille ja työntekijöille, vapaaehtoisille sekä vanhusneuvostojen jäsenille suunnatut tilaisuudet (esimerkkejä)

- VM, Vanhusneuvostopäivä, puheenvuoro vanhusasiavaltuutetun toiminnasta, Helsinki ja webinaari 2.11.
- Kuusikkokuntien vanhusneuvostot, puheenvuoro vanhusasiavaltuutetun tehtävistä 7.3.
- Satakunnan vanhusneuvostot, Ikääntyneitä koskeva lainsäädäntö 3.5.
- Lappeenrannan vanhusneuvosto ja Lappeenrannan kaupunki avoin tilaisuus iäkkäiden palveluista, puheenvuoro vanhusasiavaltuutetun toiminnasta 23.5.
- Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry:n hallitus, puheenvuoro vanhusasiavaltuutetun toiminnasta 15.2.
- Veteraanijärjestöjen sote-palvelutoimikunnan kokous, puheenvuoro vanhusasiavaltuutetun toiminnasta ja iäkkäiden asemasta digitalisoituneessa yhteiskunnassa 13.9.
- Enter ry, Vanhusasiavaltuutetun puhe Enter ry:n 25-vuotisjuhlassa: Ilman iäkkäitä vertaisohjaajia ei digitalisaatiota olisi voitu Suomessa edistää nykyvauhdilla
- Helsingin kaupunki, Digitukijoiden verkostopäivä, puheenvuoro vanhusasiavaltuutetun ratkaisusta digiyhdenvertaisuuden lisäämiseksi 9.12.

Ammattilaisille ja päättäjille suunnatut avoimet tilaisuudet (esimerkkejä)

- THL, Kohti kansallista muistipalvelupolkua –seminaari 4.3. webinaari, Muistipolku: terveyden edistäminen & tarpeita vastaavat palvelut
- THL, Hyte-päivä 24.11. webinaari, iäkkäiden HYTE-uuteen nousuun
- THL, Työterveyslaitos: Vetovoimaa ikäihmisten hoivatyöhön – uusinta tutkimustietoa ja käytännön ratkaisuja 25.8. webinaari, paneeli
- THL, Vanhuspalveluiden toteutuminen hyvinvointialueilla – mitä kohti mennään? Vanhusasiavaltuutetun toiminta, 15.11. webinaari

Lisäksi vanhusasiavaltuutettu piti valtuutetulta pyydettyjä puheenvuoroja muun muassa Kuntaliiton, Valviran, AVlen sekä Maaseutupolitiikan neuvoston tilaisuuksissa

9 Iäkkäiden aseman ja oikeuksien edistäminen on entistä tärkeämpää perusoikeuksien toteutumisen ja koko yhteiskunnan kannalta

Iäkkäiden määrän kasvu on ollut hyvin tiedossa useita vuosikymmeniä. Syntyvyyden on tiedetty olleen vuosia hyvin matala, mutta silti Tilastokeskuksen ennakkotiedot hyvin pienestä syntyneiden lasten määrästä vuonna 2022 yllättävät. Keskimääräisen eliniän pitenemisen ennakoitaan jatkuvan ja 2000-luvulla syntyneistä arvioidaan entistä useamman elävän 100-vuotiaiksi (Rotkirch 2021, Tilastokeskus 2022a).

Vuonna 2021 lapsia syntyi alle 50 000. Hyvä vertailukohta tähän on vuosi 1943, jolloin syntyi yli 76 000 lasta ja tämä ikäluokka täyttää vuonna 2023 80 vuotta. Väestötietojen valossa näyttää varmalta, että väestön ikääntyminen jatkuu voimakkaana tulevien 20 vuoden aikana. (Tilastokeskus 2022a)

Ikääntyminen on yksilöllistä. Väestötasolla ikääntymisessä on tapahtunut muutoksia, joita tutkijat kutsuvat keski-ikänsä pidentymiseksi ja vanhuuden siirtymiseksi yhä korkeampaan ikään sekä vanhuuden lyhentymiseksi. Vanhuuden aikaa puolestaan kuvastaa heikentynyt terveys ja toimintakyky ja lisääntynyt tarve saada muilta apua ja vaikeudet selviytyä tavanomaisista asioista. Iäkkäät ovat hyvin moninainen ryhmä ja heidän elämänsä määrittävät iän ohella monet muut seikat, joita he myös muokkaavat. Näitä ovat esimerkiksi perhetilanne ja suhteet läheisiin, asuinympäristö, tulot ja varallisuus, hankitut taidot tai kiinnostuksen kohteet, terveys ja toimintakyky.

9.1. Iäkkäiden voimavaraisuuden merkitys on mittava yhteiskunnan toiminnalle

Suomessa yhä useampi siirtyy työelämästä vanhuuseläkkeelle voimavaraisena. Ikään-tymistutkijat kuvaavat muutosta toteamalla, että on syntynyt uusi elämänvaihe, jota voidaan kutsua myöhäiskeskiaikaksi (Rotkirch 2021, Rantanen & Koivunen 2022). Seuranta-tutkimukset osoittavat, että 75–80-vuotiaiden fyysinen ja älyllinen kyvykyys on selvästi parempi, kuin 30 vuotta sitten vastaavan ikäisillä (Koivunen ym. 2021, Munukka ym. 2021). Nämä muutokset ovat osoitus onnistuneesta yhteiskuntapolitiikasta ja kertovat väestön hyvinvoinnin kasvusta ja kasvun jakautumisesta kohtuullisen tasaisesti.

Yhteiskunnallisen päätöksenteon kannalta on syytä kysyä mitä 65–75-vuotiaat ja sitä vanhemmat aina yli sataan ikävuoteen asti tavoittelevat elämässään ja millaisia toiveita heillä on tulevien vuosien suhteen. Esimerkiksi työelämässä jatkamiseen eläkeiän jälkeen on todettu vaikuttavan niin työn sisältö ja työskentelyolosuhteet kuin palkkatulon välttämättömyys pienen eläkkeen vuoksi (Kinni ym. 2017). Eläkeikäisten panos lastenhoidossa ja muussa aikuisten lastensa auttamisessa sekä iäkkäiden läheistensä apuna ja hoitajina on erittäin mittava (Danielsbacka ym. 2020). Tämä voi heikentää myös mahdollisuuksia jatkaa työelämässä vaikka muutoin halua siihen olisi.

Eläkeikäisten panos pelkästään lastenlasten hoitoon on Väestöliiton arvion mukaan rahaksi muutettuna noin 540 miljoonaa vuosittain (Danielsbacka ym. 2020). Omaishoitajista valtaosa on yli 65-vuotiaita ja heidän omaishoidossa tekemänsä työn arvon voidaan Kelan tietojen perusteella arvioida olevan reilusti yli miljardin vuodessa (Mikkola & Tillman 2017). Vertais- ja vapaaehtoistoimintaa tekevät kaikkein aktiivisesti yli 65-vuotiaat ja esimerkiksi iäkkäiden digituki on nojanut vahvasti järjestöjen vertaisohjaukseen jo 25 vuoden ajan.

9.2. Jokainen vuorollaan tarvitsee hoitoa ja hoivaa – oikeus siihen on turvattava ajoissa ja paremmin

Lähes kaikki tarvitsevat hoitoa ja hoivaa elämänsä loppuvaiheessa, mutta se millaista ja miten pitkään hoivaa tarvitaan, vaihtelee erittäin paljon. Kun kaikkein iäkkäimpien määrä kasvaa tulevinakin vuosina, tulee myös sosiaali- ja terveyspalveluiden tarve kasvamaan voimakkaasti. Erityisesti muistisairauksien riski kohoaa 80 ikävuoden jälkeen (Wolters ym. 2020). Vanhuspalveluista kotihoidon ja ympärivuorokautisen hoidon asiakkaista valtaosalla on edennyt muistisairaus. Jollei mitään toimia tehdä, on odotettavissa, että muistisairautta sairastavien määrä saattaa jopa kaksinkertaistua vuoteen 2050 mennessä (Feri ym. 2005).

Valtaosa palveluja tarvitsemista iäkkäistä ihmisistä saa tarvitsemansa palvelut ja ne vastaavat heidän tarpeitaan (THL 2022c). Tästä huolimatta osa iäkkäistä jää ilman tarvitsemiaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita tai palvelut eivät vastaa heidän tarpeisiinsa riittävästi (THL 2022a, THL 2023, Kröger 2022). Sen vuoksi sairauksia ja vammoja uhkaa jäädä hoitamatta ajoissa, kuntoutusta ja pitkäaikaissairauksien seuranta voi jäädä tekemättä, kotihoitoa ja jopa ympärivuorokautista hoivaa saamatta, vaikka tarve näille kaikille olisi ilmeinen.

Päätöksenteolla on turvattava iäkkäiden perusoikeus saada tarvitsemiaan ja heille välttämättömiä palveluja.

Päätäjien on kannettava vastuunsa palveluiden riittävästä rahoituksesta ja resurssien riittävyyden turvaamisesta hyvissä ajoin ennakoiden. Vuosikymmeniä kestänyt vanhuspalveluiden aliresursointi on ikäsyrynnän ilmenemismuoto. Se aiheuttaa vuosittain kohtuuttomia ja vaarallisia tilanteita erittäin heikossa asemassa oleville iäkkäille ihmisille. Valvontaviranomaisten raporttien mukaan iäkkäiden palveluiden aliresursointi on voinut johtaa vuosittain pahimmillaan vakaviin laiminlyönteihin (esim. Valvira 2016). Vanhusasiavaltuutetun näkemyksen mukaan tilanteen korjaamista ei voida siirtää eteenpäin, sillä muutoin tilanne voi kriisiytyä entisestään ja sitä on entistä vaikeampi korjata iäkkäiden määrän kasvaessa.

9.3. IkäsyRJintä syrjii kaikkia ja heikentää yhteiskuntaa – sen vähentämisen keinot käyttöön

IkäsyRJintä vaikuttaa kaikkien ajatteluun ja toimintaan. IkäsyRJinnän syvälle länsimaiseen kulttuuriin juurtuneisuuden vuoksi on välttämätöntä tunnistaa se erityisesti päätöksenteossa ja ihmisten välisissä kohtaamisissa. IkäsyRJintä vaikeuttaa iäkkäiden ihmisten elämää ja heikentää siten hyvinvointia. Erityisen vakavasti se heijastuu niiden ikääntyneiden elämään, jotka ovat paljolti muiden avusta riippuvaisia. (Torres ym. 2020.) Vanhusasiavaltuutetun havainto on se, että ikäsyRJintä myös heikentää julkisten palveluiden toimivuutta ja vaikeuttaa ikääntyneiden ihmisten itsenäistä toimintaa.

Ihmisarvo kuuluu kaikille. Paljon apua tarvitsevien henkilöiden ihmisarvoinen kohtelu tarkoittaa yhdenvertaista kohtaamista ja sitä, että ketään ei jätetä ilman hänen tarvitsemaansa välttämätöntä toimeentuloa, apua, hoitoa ja hoivaa. Kun valtion, hyvinvointialueiden ja kuntien budjetteja valmistellaan ja niistä päätetään, on kaikkein heikoimmissa tilanteissa olevien henkilöiden ja ryhmien perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseen suunnattava riittävästi resursseja.

Vanhusasiavaltuutettu esittää yhdeksi ikäsyRJinnän vähentämisen keinoksi ikävaikutusten arvioinnin lisäämistä säädösvalmistelun ja yhteiskunnan kannalta keskeisen päätöksenteon osaksi.

Vanhusasiavaltuutettu uutena riippumattomana ja itsenäisenä viranomaisena on saanut käynnistettyä toimintansa kannustavassa ja yhteistyötä edistävässä ilmapiirissä. Valtuutettu on kuullut monista vaikeista ongelmista, jotka koskettavat koko ikääntynyttä väestöä tai vain osaa siitä. Valtuutettu on pystynyt kokoamaan tietoa myös kaikkein vaikeimmissa tilanteissa olevien iäkkäiden henkilöiden tilanteesta ja välittämään sitä eteenpäin päättäjille, iäkkäiden parissa toimiville sekä medialle. Vanhusasiavaltuutetun tehtävän perustaminen on osoittautunut tarpeelliseksi päätökseksi.

Ensimmäisen vuoden toiminta on saanut erilaisissa tilanteissa kiitosta, joka on usein muotoiltu *"hyvä, että olette nyt olemassa"* tai *"teette tärkeää työtä"*. Palaute kertoo vanhusasiavaltuutetun tarpeesta ja siitä, että toiminta on lähtenyt hyvin käyntiin.

Vanhusasiavaltuutetun toiminta on vasta käynnistetty ja sen vakiinnuttamisessa on paljon kehitettävää. Erilaisissa tilanteissa olevien iäkkäiden kokemusten ja toiveiden kuuntele-

misen ja eteenpäin välittämisen toimintatapoja on kehitettävä edelleen. Erityisesti iäkkäiden asemaa ja oikeuksia edistävien eritahojen yhteistyön lisäämistä on edistettävä, jotta on iäkkäiden aseman ja oikeuksien edistämistä voidaan viedä eteenpäin tulevana vuosina. Ensimmäinen toimintavuosi on jo osoittanut yhteistyön suuren merkityksen vaikuttamistyössä.

Vanhusasiavaltuutetun tunnettuus ei vielä ole kovin hyvä päätöksentekijöiden ja päätösten valmistelijoiden keskuudessa. Vanhusasiavaltuutetun on lisättävä vuoropuhelua ministeriöiden, eduskunnan ja sen valiokuntien, puolueiden, hyvinvointialueiden ja kuntien kanssa. Ensimmäisen toimintavuoden perusteella voidaan kuitenkin todeta, että vanhusasiavaltuutettu on saanut lukuisia tilaisuuksia arvioida ja vaikuttaa päätöksentekoon ikääntyneiden ihmisten aseman ja oikeuksien kannalta. Näiden toimien vaikuttavuuden arvioinnin aika ei kuitenkaan ole vielä.

Lähteet

Ahola, N. & Hirvonen, J. (2021) Digitalisaation huipulla – ja reunalla. Verkkopalvelujen käyttö ja digisyrjäytyminen Helsingissä ja Suomessa. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitieto. Tutkimuksia 2021:2.

Bratt, C., Abrams, D., Swift, H.J., Vauclair, C.M., & Marques, S. (2017). Perceived age discrimination across age in Europe: From an ageing society to a society for all ages. *Developmental psychology*, 54(1), 167–180. [Luettavissa](#)

Buchert, U. (2021) Sote-palvelujen digitalisointi työntää ihmisiä kyseenalaiseen kanssa- ja puolesta-asointiin. Digiin.fi 1.2.2021. Luettu 21.2.2023. [Luettavissa](#)

Danielsbacka, M., Hämäläinen, H. & Tanskanen, A.O. (2020) Suomalainen auttaminen – Tukiverkostot suurten ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä. Helsinki: Gaudeamus.

Eduskunnan oikeusasiamies (2021) Iäkkäät kotona asuvat henkilöt eivät aina saa tarvitsemiaan palveluja kunnilta. Oikeusasiamies.fi. 16.12.2021. Iäkkäät kotona asuvat henkilöt eivät aina saa tarvitsemiaan palveluja kunnilta (oikeusasiamies.fi) Luettu 21.2.2023. [Luettavissa](#)

Eläkeliitto (2022) Selvitys ikääntyneiden mediakriittisistä taidoista. Eläkeliitto.fi. Luettu 21.2.2023. [Luettavissa](#)

Ferri, C.P., Prince, M., Brayne, C., Brodaty, H., Fratiglioni, L., Ganguli, M., Hall, K., Hasegawa, K., Hendrie, H., Huang, Y., Jorm, A., Mathers, C., Menezes, P.R., Rimmer, E. & Scazufca, M. (2005) Alzheimer's Disease International. Global prevalence of dementia: a Delphi consensus study. *Lancet*. Dec 17;366(9503):2112–7. [Luettavissa](#)

Forma, L. & Kuivalainen, S. (2020) Tulot, menot ja sote-palveluiden asiakasmaksut: millainen on ikääntyneen toimeentulo? *Gerontologia*, 34(4), 333–338. [Luettavissa](#)

Heponiemi, T., Kaihlanen, A-M., Kouvonen, A., Leemann, L., Taipale, S., & Gluschkoff, K. (2022a) The role of age and digital competence on the use of online health and social care services: A cross-sectional population-based survey. *Digital Health*, 8. [Luettavissa](#)

Heponiemi, T., Virtanen, L., Kaihlanen, A-M., Kainiemi, E., Koponen, P. & Koskinen, S. (2022b) Use and changes in the use of the Internet for obtaining services among older adults during the COVID-19 pandemic: A longitudinal population-based survey study. *New Media & Society*. [Luettavissa](#)

Ihmisoikeuskeskus (2021) Vanhusneuvostojen toiminta ja vaikutusmahdollisuudet kunnissa. Ihmisoikeuskeskuksen julkaisuja 7/2021. Helsinki.

Jansson, A., Granö, S., Janhunen, E. & Pikkarainen, A. (2022) Ikääntyneiden kuntotutuminen. Teoksessa Ilona Autti-Rämö & al. (toim.) Kuntoutuminen. Helsinki: Duodecim 2022.

Jokimäki, E., Kaskiharju, E., Vierimaa, S. & Vuorinen, J. (2020) Mikä ihmeen netti? Sosiaalinen raportti digitalisaation haasteista ja mahdollisuuksista gerontologisen sosiaalityön iäkkäiden asiakkaiden arjessa. Gerontologinen sosiaalityö, Helsingin kaupunki. [Luettavissa](#)

Kestilä, L. & Karvonen, S. (2022) Katsaus Suomen väestöön ja väestön hyvinvointiin tilastojen valossa. Teoksessa Suomalaisten hyvinvointi (toim). Laura Kestilä & Sakari Karvonen & Paula Saikkonen s. 20–38. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [Luettavissa](#)

Kinni, R-L., Taskinen, H., Paronen, E., Pesonen, K. & Rissanen, S. (2017). Työssä jatkaminen ja eläkkeelle siirtyminen ikääntyvien työntekijöiden pohdinnoissa. *Kuntoutus*, 40(3–4), 45–58. [Luettavissa](#)

Koivunen, K., Sillanpää, E., Munukka, M., Portegijs, E. & Rantanen, T. (2021) Cohort Differences in Maximal Physical Performance: A Comparison of 75- and 80-Year-Old Men and Women Born 28 Years Apart. *J Gerontol A Biol Sci Med Sci*. 2021 Jun 14;76(7):1251-1259. [Luettavissa](#)

Koskinen, S., Martelin, T. & Sihvonen, A-P. (2022) Väestön määrä ja rakenne. Teoksessa Taina Rantanen & Sarianna Sipilä & Anne Viljanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Duodecim 88–102.

Kröger, T. (2022) Care Poverty. When Older People's Needs Remain Unmet. Sustainable Development Goals Series. Switzerland: Springer Nature Switzerland AG. [Luettavissa](#)

Kyytsönen, M., Aalto, A-M. & Vehko, T. (2021) Sosiaali- ja terveydenhuollon sähköinen asiointi 2020–2021. Väestön kokemukset. Raportti 7/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Mikkola, H. & Tillman, P. (2017) Omaishoitajat odottavat jo tekoja. Kela.fi. 16.3.2017. Luettu 21.2.2023. [Luettavissa](#)

Munukka, M., Koivunen, K., von Bonsdorff, M., Sipilä, S., Portegijs, E., Ruoppila, I. & Rantanen, T. (2021) Birth cohort differences in cognitive performance in 75- and 80-year-olds: a comparison of two cohorts over 28 years. *Aging Clinical and Experimental Research* Jan;33(1) Springer. 57–65.

Palomäki, L-M., Ahonen, K., Ilmakunnas, I., Kuivalainen, S. & Polvinen, A. (2021) Eläkeläisten toimeentulokokemukset vuonna 2020 ja 2017. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 5/2021. Helsinki.

Parikka, S., Koponen, P., Koskela, T., Härkänen, T., Kilpeläinen, K., Tarkiainen, L., Borodulin, K., Lundqvist, A., Sääksjärvi, K., Martelin, T. & Koskinen, S. (2021) Terveiden eriarvoisuus sosioekonomisen aseman ja asuinpaikan mukaan. Teoksessa Tiia Sorsa (toim.) Kestävän väestökehityksen Suomi. Helsinki: Väestöliitto ry.

Rahkonen, O., Lahelma, E. & Lallukka, T. (2022) Sosiaaliset tekijät ja vanheneminen. Teoksessa Gerontologia, toim. Taina Rantanen & Sarianna Sipilä & Anne Viljanen. Helsinki. Duodecim. s. 37-45.

Rantanen, T. & Koivunen, K. (2022). Vanhenemisen tutkiminen. Teoksessa Taina Rantanen & Katja Kokko & Sarianna Sipilä & Anne Viljanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Duodecim.

Rasi, P. & Taipale, S. (2020) Tuki, ohjaus ja koulutus. Ikääntyvät digitalisoituvassa mediayhteiskunnassa. Gerontologia 34(4), 328-332. [Luettavissa](#)

Rivinen, S. (2021) Developing Media Literacy Geragogy for Older People through Design-based Research. Acta electronica Universitatis Lapponiensis 325. Rovaniemi. Lapin yliopisto. [Luettavissa](#)

Rotkirch, A. (2021) Syntyvyyden toipuminen ja pitenevä elinikä: Linjauksia 2020-luvun väestöpolitiikalle Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2021:2. Helsinki. [Luettavissa](#)

Salin, S. (2022) Gerontologinen hoitotyö. Teoksessa Gerontologia (toim.) Taina Rantanen & Sarianna Sipilä & Anne Viljanen. Duodecim, Helsinki. s. 480-488.

Sainio, P., Stenholm, S., Valkeinen, H., Vaara, M., Heliövaara, M. & Koskinen, S. (2018) Fyysinen toimintakyky. Teoksessa Päivikki Koponen & al. (toim.) Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa. FinTerveys 2017 -tutkimus. Raportti 4/2018. Helsinki. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. [Luettavissa](#)

Sainio, P., Valkeinen, H., Stenholm, S., Vaara, M. & Rinne, M. (2020) Fyysisen toimintakyvyn mittaaminen ja arviointi väestötutkimuksissa. TOIMIA-suositukset 28.9.2020. Suositus: Fyysisen toimintakyvyn mittaaminen ja arviointi väestötutkimuksissa. [Luettavissa](#)

Sosiaali- ja terveysministeriö (2023a) Tiekartta 2022-2027: Sosiaali- ja terveysalan henkilöstön riittävyyden ja saatavuuden turvaaminen. Kirkonpelto, T-M. & Mäntyranta, T. (toim.) Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:8. Helsinki. [Luettavissa](#)

Sosiaali- ja terveysministeriö (2023b) Sosiaali- ja terveysministeriön poikkihallinnollinen strateginen ohjelma sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön riittävyyden ja saatavuuden turvaamiseksi. Kirkonpelto, T-M. & Mäntyranta, T. (toim.) stm.fi 15.2.2023. [Luettavissa](#)

Taipale, S. (2021) Miten varmistetaan digitaidot? DigiIN. Jyväskylän yliopisto. Luettu 14.2.2023. [Luettavissa](#)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL (2022a) THL:n kysely: ympärivuorokautista asumispalvelua voi joutua odottamaan lakisääteistä määräaikaa pidempään. 14.12.2022. Luettu 21.2.2023. [Luettavissa](#)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL (2022b) FINGER-toimintamalli. thl.fi. 5.5.2022. Luettu 14.2.2023. [Luettavissa](#)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL (2022c) Vanhuspalvelujen asiakastyytyväisyyskyselyn tulokset - Kerro palvelustasi -kysely 2022. Tutkimuksesta tiivistä 57/2022. [Luettavissa](#)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL (2023) Paljon kotihoidon palveluja tarvitsevien luokse tehtiin 98 prosenttia kotihoidon käynneistä. thl.fi. 11.1.2023. Luettu 21.2.2023. [Luettavissa](#)

Tilastokeskus (2022a) Väestö ja väestöennuste ikäryhmittäin. 31.3.2022. Luettu 21.2.2023. [Luettavissa](#)

Tilastokeskus (2022b) Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö. [Luettavissa](#)

Topo, P. & Jyrkämä, J. (2020). Iäkkäät kasvattamassa yhteisiä ja yksityisiä voimavaroja. Gerontologia, 34(4), 323-327. [Luettavissa](#)

Torres, S., Bilfeldt, A., Conboy, P., Gallistl, V., Gerdina, O., Larragy, J., Leppiman, A., Naim, S., Lowenstein, A., Miličević Kalašić, A., Pavlovski, D., Penhale, B., Rapolienė, G., Topo, P. (2020) Civic Exclusion in Later Life: Ageism Excludes Everyone and Harms our Societies! ROSEnet Briefing Paper Series; 3. Uppsala. Uppsala University.

Vaarama, M. & Jylhä, M. (2020) Syrjintä pois ja palvelut kuntoon - kohti tietoon perustuvaa ikääntymispolitiikkaa. Gerontologia 4/2020, 317-322. [Luettavissa](#)

Valvira (2016) Kaltoinkohtelu ympärivuorokautisissa vanhustenhuollon yksiköissä työntekijöiden havainnoimana. Sosiaali- ja terveydenhuollon lupa- ja valvontavirasto Valvira, Selvityksiä 1/2016. [Luettavissa](#)

Wolters, F.J., Chibnik, L.B., Waziry, R., Anderson, R., Berr, C., Beiser, A., Bis, J.C., Blacker, D. ym. (2020) Twenty-seven-year time trends in dementia incidence in Europe and the United States: The Alzheimer Cohorts Consortium. *Neurology* Aug 2020, 95 (5) e519-e531. [Luettavissa](#)

World Health Organization WHO (2023) Ageism. 1.1.2023. Luettu 14.2.2023. [Luettavissa](#)

Liite 1 Iäkkäiden oikeuksia ja asemaa valvovien, edistävien ja tutkivien tahojen, iäkkäitä edustavien tahojen sekä iäkkäiden parissa työskentelevien tapaamiset

Keskeiset teemat	Tavatut tahot
Ihmisoikeusinstituutiot: iäkkäiden asemassa ja oikeuksissa olevat puutteet ihmis- ja perusoikeusnäkökulmista, ikäsyrjintä, iäkkäiden osallisuus ja vaikuttamismahdollisuudet	Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia (EOAK), Apulaisoikeusasiamies, Ihmisoikeuskeskus ja sen ikääntyneiden oikeuksien jaoston sekä Ihmisoikeusvaltuuskunta, Yhdenvertaisuusvaltuutettu
Tutkijat ja tiedontuottajat: tutkimusperusteinen kuva ikääntymisestä, iäkkäiden asemasta ja oikeuksien toteutumisesta sekä tulevaisuudesta	Gerontologian tutkimuskeskus GERIC (Jyväskylän ja Tampereen yliopistot), Ikääntymisen ja hoivan tutkimuksen huippuyksikkö, Itä-Suomen yliopiston sosiaali- ja vanhusoikeuden ja kotihoidon tutkijat, Helsingin yliopiston gerontologisen sosiaalityön tutkijat, THL:n iäkkäiden palveluiden ja digitalisaation tutkijat, Asiakas- ja potilasturvallisuuskeskus
Eläkeläis- ja seniorijärjestöjen ml. ammatiliittojen eläkeläisjärjestöjen ja muiden järjestöjen kokoukset ja avoimet tapahtumat: kokemustietoa iäkkäiltä oikeuksiin pääsemisestä sekä tietoa edunvalvonnan teemoista ja tavoista	EETU ry, Eläkeliitto, Eläkkeensaajien keskusliitto, Eläkeläiset, Enter ry, Ikä-Vihreät, Kansallinen senioriliitto, Senioriliike, Senioriopettajat, Svenska Pensionärs Förbundet, Talentian harmaat pantterit, Sotainvalidien veljesliitto, Veteraanijärjestöjen sotepalvelutoimikunta
Vanhusalan järjestöt, kansanterveysjärjestöt, omais- ja perhehoidon järjestöt: hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tilanne, iäkkäiden palveluiden toimivuus	Ikäinstituutti, Vanhus- ja lähimmäispalvelunliitto Valli, Vanhustyön keskusliitto, Miina Sillanpää säätiö, Muistiliitto, Omaishoitajat, Perhehoitoliitto, Suvanto, Jade, Aivoliitto, Suomen muisti- asiantuntijat
Vanhusneuvostot ja niiden jäsenet, Vanhus- ja eläkeläisasioiden neuvottelukunta (STM): valtakunnallisen ja kunnallisen edunvalvonnan ja vaikuttamistyön tilanne ja mahdollisuudet eri kunnissa	Espoo, Helsinki, Kerava, Lappeenranta, Oulu, Riihimäki, Tampere, Turku, Vantaa, Satakunta ja valtakunnalliset vanhusneuvostopäivät. Vanhus- ja eläkeläisasioiden neuvottelukunnan tapaaminen, Pohjoismaiset vanhusneuvostopäivät, Norjan Eldreombud

Ammatilliset ja työnantajajärjestöt ja hoivayritykset: iäkkäiden käyttämien sote-palveluiden toimivuus ja riittävyys	Super, Suomen Geriatri, Psykologiliitto, Hyvinvointialojen työnantajaliitto HALI, Attendo
Valvontaviranomaiset: iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä kuluttajana toimimiseen liittyvät valitukset ja kantelut	EOAK, Valvira, aluehallintovirastot AVIT, Kuluttaja-asiamies
Ministeriöt ja muu valtionhallinto: iäkkäiden asemaan ja oikeuksiin liittyvän päätöksenteon valmistelu, kehittämissuunnitelmat ja muu toimeenpano	OM, STM, VM, MMM, YM, DVV
Kuntien ja aloittavien hyvinvointialueiden viranhaltijat ja luottamushenkilöt: iäkkäiden tiedonsaanti muutoksesta, sote-palveluiden rahoitus, hyvinvoinnin ja terveydenedistämisen jatkuvuus	Kuntaliiton vanhustyön johtajien verkosto ja digitaalisaation asiantuntijat, kunnanvaltuutetut ja johtavat viranhaltijat, sote-ammattilaiset
Muut	Finassiala, Suomen pelastusalan keskusjärjestö, Kuluttajaliitto, NYTKIS, Liikuntatieteellinen seura

Liite 2 Vanhusasiavaltuutetun vuonna 2022 antamat lausunnot ja kannanotot

- Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle asiana HE 231/2021 vp laeiksi sosiaalihuoltolain ja ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi, 7.2.2022
- Lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle asiana VNS 10/2021 vp Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko, 21.2.2022
- Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle asiana VNS 10/2021 vp Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko, 8.3.2022
- Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle vammaispalvelulainsäädännön uudistuksesta, 10.4.2022
- Lausunto eduskunnan talousvaliokunnalle asiana HE 14/2022 vp laeiksi kuluttajansuojalain ja kuluttajansuoja-viranomaisten eräistä toimivaltuuksista annetun lain muuttamisesta sekä eräiksi muiksi laeiksi, 19.4.2022
- Kommentit sosiaali- ja terveysministeriölle Ikäohjelmaa koskevasta valtioneuvoston periaatepäätöksestä, 27.4.2022
- Lausunto oikeusministeriölle uudistettavan lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeen luonnoksesta, 26.4.2022
- Kommentit oikeusministeriölle Demokratiaohjelman periaatepäätöksestä, 2.5.2022
- Lausunto oikeusministeriölle Vapaa!-Fri! Hankemateriaaleista, 12.5.2022
- Lausunto liikenne- ja viestintäministeriölle luonnoksesta Suomen digitaalisiksi kompassiksi, 13.5.2022
- Lausunto oikeusministeriölle mietinnöistä koskien yhdenvertaisuuslain osittaisuudistusta, 19.5.2022
- Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle toimeentulotukilain uudistamiseen liittyvästä luonnoksesta, 31.5.2022
- Lausunto eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle Tasa-arvovaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle 2022, 31.5.2022
- Lausunto eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle 2022 K 7/2022 vp, 6.6.2022
- Lausunto ulkoministeriölle koskien kansallista raporttia - YK:n ihmisoikeusneuvoston yleismaailmallisen määräaikaistarkastelun (UPR) neljäs tarkastelukierros, 7.6.2022

- Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle luonnoksesta HE:ksi mielenterveys- ja päihdelainsäädännöksi, 10.6.2022
- Kommentteja ympäristöministeriölle kunnossapitolain toimivuustarkastelua varten, 10.6.2022
- Lausunto Väylävirastolle luonnoksesta Jalankulun suunnitteluohjeksi, 14.6.2022
- Lausunto oikeusministeriölle lakiluonnoksesta henkilötunnuksen käsittelyä koskevien säännösten täsmentämistä, 5.7.2022
- Lausunto Kansallisen toimintakyvyn mittaamisen ja arvioinnin asiantuntijaverkostolle (TOIMIA) suosituksesta "Toimintakyvyn arviointi iäkkäiden kotikuntoutuksessa", 19.7.2022
- Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle hallituksen esitysluonnoksesta laiksi potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista, 8.8.2022
- Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle valtakunnallisista lääkinnälliseen kuntoutukseen ohjautumisen perusteista. Opas terveyden- ja sosiaalihuollon ammattilaisille ja kuntoutuksen parissa työskenteleville -opasluonnos, 12.8.2022
- Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle Ikäohjelmaa koskevasta valtioneuvoston periaatepäätöksestä, VN/17850/2022, 15.8.2022
- Lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle hallituksen esityksestä SORA-säännösten muuttamisesta VN/17575/2021, 26.8.2022
- Lausunto oikeusministeriölle Valtioneuvoston periaatepäätöksestä suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos), 31.8.2022
- Lausunto työ- ja elinkeinoministeriölle luonnoksesta Suomen digitaalseksi kompassiksi, 16.9.2022
- Kommentteja sosiaali- ja terveysministeriön työryhmälle IMO-lain pykäläluonnoksista, 26.9.2022
- Kommentteja koskien lainvalmistelun sidosryhmäbarometriä, 27.9.2022
- Lausunto maa- ja metsätalousministeriölle työryhmän luonnoksesta kansalliseksi ilmastonmuutokseen sopeutumis suunnitelmaksi 2030 (KISS2030), 14.10.2022
- Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle asiana Vammaispalvelulain uudistus, 26.10.2022
- Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle asiana HE 237/2022 vp sairausvakuutuslain 2 ja 3 luvun muuttamisesta, 10.11.2022
- Lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle asiana VNS 10/2022 vp Valtioneuvoston selonteko Suomen digitaalinen kompassiksi, 14.11.2022
- Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle asiana HE 189/2022 vp laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi, 24.11.2022

- Lausunto eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle asiana VNS 5/2022 vp Valtioneuvoston tasa-arvopoliittinen selonteko, 29.11.2022
- Lausunto valtiovarainministeriölle koskien Digiohjelman lainsäädäntötyöryhmän koonti ja näkemykset loppuraporttia, 7.12.2022
- Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle asiana HE 298/2022 vp laiksi ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöksen muuttamisesta, 7.12.2022
- Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle koskien Valtakunnalliset lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteet 2020 päivytystä, 16.12.2022
- Lausunto valtiovarainministeriölle kotikuntalain kokonaisuudistuksen alustavista sääntelyehdotuksista, 23.12.2022

Vanhusasiavaltuutettu tai erityisasiantuntija vanhusasiavaltuutetun toimistosta olivat eduskunnan valiokunnissa asiantuntijana suullisesti kuultavana seuraavasti:

- 7.2.2022 eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnan kokouksessa asiana HE 231/2021 vp laeiksi sosiaalihuoltolain ja ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi
- 8.3.2022 eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnan kokouksessa asiana VNS 10/2021 vp Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko
- 20.4.2022 eduskunnan talousvaliokunnan kokouksessa asiana HE 14/2022 vp laeiksi kuluttajansuojalain ja kuluttajansuojaviranomaisten eräistä toimivaltuuksista annetun lain muuttamisesta sekä eräiksi muiksi laeiksi
- 28.10.2022 eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnan kokouksessa asiana HE 191/2022 vp vammaispalvelulaiksi
- 30.11.2022 eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan kokouksessa asiana VNS 5/2022 vp Valtioneuvoston tasa-arvopoliittinen selonteko
- 8.12.2022 eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnan kokouksessa asiana HE 298/2022 vp laiksi ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöksen muuttamisesta

Liite 3 Vanhusasiavaltuutetun mediaesiintymiset vuonna 2022

Ilmestymis-pvm	Media	Otsikko
21.1.	Yle tv-uutiset	Uusien hyvinvointialueiden turvaaminen
9.2.	Patina-lehti	Arvonsa ansainnut ikääntynyt
25.1. (haast.)	Nykypäivä	Iäkkäiden ääni
25.1.	Eläkeläinen	Vanhusasiavaltuutettu aloitti työnsä: "Ikääntyneiden palveluista on välttämätöntä huolehtia hyvinvointi-alueiden suunnittelussa"
25.1.	Eläkeliitto	Vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo: Jokaisella on oikeus ikääntyä arvokkaasti
1.2.	Kirkko ja kaupunki	Suomen ensimmäinen vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo ihmettelee, miksi keskustelua vanhusten palveluista leimaa aina pula - "Kyse ei ole siitä, ettei rahaa olisi"
2.2.	Kommuntorget Magasin	Äldreombudsman: Vårdreformen löser inget i sig
11.3.	Gerontologia-lehti	Suomen ensimmäinen vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo korostaa ikävaikutusten arvioinnin tärkeyttä päätöksenteossa
31.1. (haast.)	HBL	Äldreombudsmannen: "Finland har råd att sköta tjänsterna för de äldre ordentligt"
30.3.	Vanhustyö-lehti	Vanhusasiavaltuutettu toimii iäkkäiden ihmisten edunvalvojana
17.2.	Seura-lehti	Millaista on vanhusten arki? Vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo: "Olen jo saanut puheluita, joissa uupuneet ihmiset kertovat kokemastaan"
9.2. (haast.)	Senioriopettaja	Ikääntyneiden lipunkantaja
11.2. (haast.)	Seniorilehti	Vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo: "Työn painopisteenä palveluja tarvitsevat iäkkäät"
7.3.	YLE Uutiset	Asukasyhdistys ryhtyi kouluttamaan lähikuntouttajia, Tehy tyrmää hankkeen: "Fysioterapeutteja on nykyin työttömänä"

15.3. (haast.)	Yle Uudenmaan alueuutiset	Haastattelu
30.3. (haast.)	Potilas ja asiakas -lehti (Kuluttajaliitto)	Vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo: "Laadukas vanhuus rakentuu hyvän elämän edellytysten turvaamisesta"
6.4.	Patina-lehti	Ikäihmiset eivät tunne oikeuksiaan
7.4.	Eläkkeensaaja	Suomen ensimmäinen vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo: "Olen huolissani ikäihmisten etuisuuksien voimakkaasta alikäytöstä: asiointi on vaikeaa ja ihmiset eivät tunne oikeuksiaan"
8.4.	Geronomi-lehti	Jokaisella on oikeus ikääntyä arvokkaasti
11.4.	Tehy-lehti	Mikä on polttavin pulma vanhustenhoidossa, Päivi Topo?
15.4.	Helsingin Sanomat	Lukijan mielipide: Iäkkäitä ei saa syrjiä vammaispalveluissa
toukokuu	Sjögrenlehti (Suomen Sjögrenliitto)	Vanhusasiavaltuutettu edistää iäkkäiden ihmisten asemaa ja oikeuksia
22.5.	Yle	Matti Nikola, 82, maksaa älypuhelimella laskuja verkkopankissa - moni ikätoveri ei kuitenkaan osaa käyttää digitaalisia palveluja
24.5.	Svenska YLE	Att använda tvångsåtgärder inom äldre vården svår fråga för boenden - äldreombudsmannen bekymrad över att lagstiftningen fattas
27.5.	Svenska YLE	Lagstiftningen om tvångsåtgärder i demensvården drar ut på tiden - lagberedningen pressad av covid-19 och Ukrainakriget
17.6.	ET-lehti	Päivi paikallaan
30.6.	Lätta bladet	Äldreombudsmannen har mycket att göra
11.4.	Lakimiesuutiset	Kansakunta vanhenee - miten ikääntyneiden oikeudet varmistetaan
9.6.	Eläkkeensaaja	Sitkeä, luja ja periksiantamaton - Mänty vanhusasiavaltuutetun toimiston tunnukseen
13.6.	Super	Miten hoitajapula ratkaistaan, vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo?
13.6.	Demokraatti	Pidetään kaikki mukana myös digimaailmassa
30.6.	Selkosanomat	Vanhusasiavaltuutetulla on paljon tehtävää

8.7.	Suomen kuvalehti	Vanhusten valtuutettu
22.6. (haast.)	Terve Media/ Lääkäriportaali	Osaatko hengähtää kiireen keskellä, kun vastaanotolle saapuu ikääntynyt potilas? Ikäihmiset kiittävät, kun heidän asiansa äärelle pysähdytään kunnolla, sanoo Suomen ensimmäinen vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo
17.8.	Åbo Underrättelser	Nyirättade äldreombudsmannen ryter till: Beslutsfattarna ska se till att det finns pengar för äldreomsorgen
17.8.	Uusi Suomi	Hoivakatastrofista jyrähtää nyt viranomainen: Kansalaiset paljastavat "täysin kohtuuttomia tilanteita"
18.8.	Ylen Aamu	Pystymmekö antamaan vanhuksille hyvää hoitoa?
18.8.	YLE Radio Ykkösaamu	Miksi vanhustenhoitoa ei saada kuntoon?
18.8.	YLE Västnyland	Man kan inte kalla det vård att lämna någon i sängen utan att sköta om hygien" - Raseborgs äldre drabbas av personalbristen
24.8.	YLE	Kun suomalainen perheenäiti palasi kotimaahan, hän törmäsi digimuriin: "Suomessa ei voi elää normaalia elämää ilman pankkitunnuksia"
25.8.	MTV Uutisaamu	Työvoimapula vaivaa Suomessa - ratkaisevatko nämä teot ongelman?
12.9.	MTV Uutisaamu	Hoitosuunnitelmat ja ensihoito hoivakodeissa ja hoitolaitoksissa
14.9.	Helsingin Sanomat HS Turku	Kunnanjohtaja pitää pariskunnan riutumista kotiinsa yksittäistapauksena - Vanhusten etujen valvoja pitää esimerkkinä kestävämmästä tilanteesta
14.9.	Yle A-Studio	Pankkitunnuksettomien arki
16.9.	APU-lehti	Pöytyän tragedia on vain jäävuoren huippu - Viranomaisen pyytää ihmisiä ilmoittamaan apua tarvitsevista vanhuksista
22.9.	Mun Oulu	Perheenäitien ideasta virisi vuosikymmenten työ vanhusten hyväksi - Mäntykoti viettää tänään 70-vuotisjuhlia
24.9.	ProTerveys-lehti	Merkityksellistä ja inspiroivaa
26.9.	Yritysmailma/ Sosiaali- ja Kuntatalous	Vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo: "Vanhustyö on inhimillisesti erittäin arvokasta ja se on myös koko yhteiskunnan toimivuuden kannalta keskeinen toimiala"

26.9.	Eläkkeensaajien keskusliiton Varsinais- Suomen piirin kotisivu (Päivi Ahosola)	Vanhuskysymys keskeisessä asemassa piirin edunvalvontapäivässä
4.10.	Seura-lehti	Hoitajat kertovat vanhustenhoidon ongelmista: "Välillä oli pakko olla käynnillä vain 15 minuuttia, vaikka asiakas olisi maksanut puolesta tunnista
14.10.	Medborgarbladet	Möt Finlands första äldreombudsman, Päivi Topo
16.10.	YLE Uutiset	Vanhukset ja ikääntyminen: Pieni visiitti
19.10.	B-studio (Päivi Ahosola)	Hoitoa vai kuntoutusta hoitajapulaan?
20.10.	Helsingin Sanomat	Vanhusasiavaltuutettu huolissaan vaikeuksista käyttää digipalveluita, ehdottaa kolmea ratkaisua
26.10.	Laurea AMK:n blogi	Laurea-ammattikorkeakoulu tukemassa seniorialan avainkumppaneita
3.11.	YLE	Vanhusasiainvaltuutettu: Yksityisten yritysten osuutta vanhusten hoivasta pitää miettiä
3.11.	Svenska YLE	600 000 finländare står utanför det digitala samhället - äldreombudsman Päivi Topo: "Äldre har rätt till service ansikte mot ansikte"
13.11.	YLE Radiogalleria	Mitä, minäkö vanha?
7.12.	Kuntalehti	lääkkäiden lobbari: Päivi Topo puolustaa vanhuksia - "Mennään huolestuttavalle puolelle, jos puolet ihan välttämättömästä palvelutuotannosta on yksityisillä"
18.11. (haast.)	Kenttäpostia	Suomen ensimmäinen vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo: "Hyvinvointialueuudistuksessa keskeistä se, miten veteraanien oikeudet toteutuvat"
19.12.(haast.)	Perhehoito-lehti	Edistääkö perhehoito ihmisoikeuksia?
14.12.	A-studio	Päivystykset kriisissä
16.12.	Senioriopettaja-lehti	Digisyrjäytyminen uhkaa ikäihmisiä
joulukuu	Terveystenhoitaja- lehti	lääkkäiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä hyötyvät kaikki
25.12.	Suomen Kuvalehti	Uusia voimia vanhustenhoitoon
joulukuu	Lähellä-lehti	Vanhassa vara parempi

Liite 4 Vanhusasiavaltuutetun blogit, tiedotteet, julkaisut sekä tunnustuspalkinto

Blogit

1.3.2022

Vanhusasiavaltuutettu edistää iäkkäiden asemaa ja oikeuksien toteutumista. [Luettavissa](#)

9.6.2022

Uudessa työssä vanhusasiavaltuutetun toimistossa – miltä ikääntyneiden ihmisten oikeudet ja asema näyttävät? [Luettavissa](#)

27.6.2022

Senioreiden työ seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhdenvertaisuuden eteen on vaatinut rohkeutta ja tuonut tulosta. [Luettavissa](#)

15.9.2022

Vanhuspalveluihin tarvitaan vihdoinkin itsemääräämistä turvaava lainsäädäntö. [Luettavissa](#)

Tiedotteet

19.1.2022

Suomen ensimmäinen vanhusasiavaltuutettu aloittaa työnsä: ”Ikääntyneiden palveluista on välttämätöntä huolehtia hyvinvointialueiden suunnittelussa”. [Luettavissa](#)

17.8.2022

Vanhusasiavaltuutettu: Päättäjien on turvattava rahoitus vanhuspalveluihin. [Luettavissa](#)

20.10.2022

Iäkkäiden ihmisten syrjäytyminen digiyhteiskunnasta on ollut tiedossa pitkään – Vanhusasiavaltuutettu ehdottaa kolmea ratkaisua päättäjille yhdenvertaisuuden edistämiseksi. [Luettavissa](#)

Julkaisut

Topo P, Autti-Rämö I. Eettiset näkökohdat kuntoutuksessa Teoksessa Autti-Rämö I, Melkas S, Rajavaara M, Salminen A-L (toim) Kuntoutuminen, Duodecim 2022.

Iltanen, S., & Topo, P. (2022). Iäkkäiden etäjumppa kunnissa koronapandemian aikaan. Gerontologia, 36(1), 33–48. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.109290>

Päivi Topo, Sakari Taipale, ja Sonja Iltanen (2022), ”Teknologia”. Julkaisussa Taina Rantanen, Katja Kokko, Sarianna Sipilä, Anne Viljanen (toim.) Gerontologia, 5., Duodecim.

Mielipidekirjoitus vammaispalvelulain uudistuksesta, julkaistu 15.4. Helsingin Sanomissa. Iäkkäitä ei saa syrjiä vammaispalveluissa - Mielipide | HS.fi

Tunnustuspalkinto

Valontuoja -palkinto Suvanto ry:ltä vanhusasiavaltuutettu Päivi Topolle. Palkinto myönnetään yksityiselle henkilölle, ryhmälle tai yhteisölle, joka on merkittäväällä tavalla edistänyt ikäihmisten turvallisuutta ja hyvinvointia. Palkinnon perusteluissa todettiin mm. seuraavaa: Päivi Topo on maamme ensimmäisenä vanhusasiavaltuutettuna puuttunut rohkeasti ja asiantuntevasti vanhustenhuollon epäkohtiin sekä ikäihmisten asemaan Suomessa. Topon viesti on ollut, että iäkkäitä tulee kuulla, he eivät saa joutua syrjään.

Vanhusasiavaltuutettu
Äldreombudsmannen

